ԚЬҪЕ ЩЬМА́ТЕ

Qьсе щьмәте

Нәширәта „Һайастан“
Ереван 1972

Жь щьмә'те бәрәвкьр у һазьркьр ХӘЛИЛЕ ЧАЧАН МУРАДОВ.

ժողովրդական զրույցներ
(քրդերեն)
«Հայաստան» Հրատարակչություն
Երևան, 1972

народные сказки
(на курдском языке)
Издательство «Айастан»
Ереван, 1972

7—3—3

WƏҚƏ ШИРЕ XWƏ

Wəxtəke аг'ək хöламе хwə бь шöхöл дьшинə мала аг'е дəстəбьраке хwə. Wəxте хöлам дьчə мала аг'е у дəрhəqа hатьна хwəда wир'а дьбежə, аг'а хwəстьна wи дьqəдинə, жер'а ə'зəт-ик'раме дькə, həла сəрда жи ч'ə-кəкə лайиq ле дькə у дьбе:—Лаwо, дə həр'ə, хwəде ог'ь-ра тəр'абə, тə чь щəм мьн дитйə, wəкə шире хwə гьликə.

Wəxте хöлам те мала аг'е хwə, аг'а пьрс-пьрсйара же дькə, дьбе:

— Qəт аг'е həвале мьн чь h'öрмəт тəр'а кьр?—Хöлам дьбежə:

— Нə əwбə, нə жи наве wибə, əз чəнд р'ожа wедəре мам, əwи qəт ньзаньбу əз чь чумə, чь hатьмə. Шəв-р'ож шорбə дьда бəр мьн.

Аг'а гəлəки хwəда иншрмиш дьбə, wəки аг'е həвале wи qəдре wи нəгртйə у хöламе wи бер'умəт вəр'екьрйə.

Wəxtəke шунда əw аг'а те мала Ə'вдал аг'е, дьбе:

— Əз һəр'ьм чька qəт һ'але һəвале мьн чйə?

Wəxте аг'а те мала һəвале xwə, əwана дьчьнə дəст у р'уе һəв, хош-беше дьдьнə һəв у xwəр'а мьжул дьбьн. Хеләке шунда Ə'вдал дьбе:

— Бьра, тӧ зани, wəки əз жь тə хəйидимə?

Аг'е меван дьбежə:

— Бьра xwəде хəйде нәдə, мьн чь кьрйə, кӧ тӧ жь мьн хəйидийи?

Аг'а дьбе:

— We р'оже, wəxте хӧламе мьн һатьбу мала тə, тə чьма ӧса хьраб вəр'екьрьбу, нə тӧ зани, wəки бь we йəкева тӧ һӧрмəта мьн к'əти?

Аг'а тедəрдьхə, wəки хӧлам дəстəбьраке wир'а дəрəw кьрйə, əw һиви дькə, кӧ гази хӧламкə.

Wəxте хӧлам те, аг'а дьбе:

— Лawo, тə чь qьсур мала мьда дит, wəки тə аг'е xwəр'а дəрəw кьрьнə?

Хӧлам дьбе:

— Аг'айи саг'бə, мьн т'ӧ кемаси мала тəда нəдит, тə һəла wəxте һатьне ч'əкəк жи мьн кьр у гот, wəки wəx-те тӧ чуйи щəм аг'е xwə, wəкə шире xwə шьровəкə. Шире мьн wəкə е шорбейə у мьн wəкə шорбе жи шьро кьрйə.

ҚАРЕ БЬГӘР'ЬН

Wәхтәке карәкә мәрики öнда дьбә, щабе дьдьнә wи, wәки кара тә öнда буйә.

Малхwe гази кöр'ед хwә дькә, дьбежә, wәки жь к'едәре жи һәбә, ве сәһ'әте каре бьбиньн, биньн.

Қöр' гöһ наднә баве хwә, дьбен баве мә чь мәрики тьмайә, һаqас пәз у дәwаре мә һәйә, ве шәве мә пәй карәке дьхә. Әwана öса жи начьн, каре набиньн.

Wәхтәке шунда щабе дьдьнә малхwe, wәки микә тә öнда буйә. Әw диса гази кöр'е хwә дькә, дьбежә:

— Һәр'ьн каре бьгәр'ьн!

Әwана wи щур'әйи пәй мие жи нагәр'ьн.

Чәнд р'ожа шунда щабе дьдьнә wи, wәки ве щаре һәспе тә öндабуйә.

Бав диса гази кöр'а дькә у дьбежә:

— Қ'ане wә кар нәдит?—Хöләсә, р'ожәке жи шабе ль wи дадьхьн, wәки щәрде пәзе тә бьр.

Әw ве щаре жи гази кöр'ед хwә дькә у дьбежә:

— Чаwанә, wә сәр-бәре каре нәдит? Wи чахи иди кöр'е wи т'ә'мул накьн, дьбежьн:

— Мала тә авабә, we щәрде т'әмамийа пәзе тә бьрийә, һәла тö дә'wа каре дьки?

Wи чахи бав сәр кöр'ед хwәда һерс дьбә, дьбежә:

— Әз жи заньм, wәки щәрде пәз бьрийә, һәрге wә кар wә'дәда бьдита у пеши ль дьзие бьбр'йа, иро иди щәрде пәз нәдьбьр.

К'Е ҺАЖ ТӘ ҺӘЙӘ?

Бәрф у ба һәвр'а дьк'әвнә һ'öщәте. Ба дьбе:—Wәки әз һатьм те хwә чаwа бьки, әзе тәхьм, те бьһ'әли?

Бәрф дьбе:—Wәхте тö һати, әзе бьк'әвмә ч'ә'л у нәwала.

Wи чахи баран дьбе'—Ле wәки әз һатьм те чаwа бьки?

Бәрф дьбе:—Ле дәвшьле, к'е һаж тә һәйә?

МӘРЬВ ЖЬ МЬРЬНЕ ДЬЛЕ ХWӘ ХWӘШ НАКӘ

Р'ожәке кöр' баве хwәр'а мьзгиние тинә, дьбежә:—Баво, ч'ә'ве тә р'он, wәлә фьлан дьжмьне мә мьр.

Бав сәр кöр'е хwә дьк'әнә у дьбежә:

— Лаwо, мәрьв мьрьне дьле хwә хwәш накә, мьрьн бәр'әкә сорә, бәр дәре һ'әму мәрианә, иро әw мьр, ле сьбе жи әзе бьмрьм. Wәки тә бьгота wәлә фьлан дьжмьне мә бьрчи бу, т'алан—тажан бу, дәйндара дәри ле гьртьнә, wи чахи мьне жи дьле хwә ль wи хwәш бькьра.

БЬХЕРИ ХАРӘ, ЛЕ ДУЙЕ ХWӘ Р'АСТ ДЬК'ЬШИНӘ

Р'ожәке дö мәрьв дьчьнә меванйа маләке. Qиза хwәйе мале ч'ә'ве wе шашбуйә. Меванәк һьлдьдә һәвале хwәр'а дьбежә:

— Тӧ зани, wəки бьхериа ве мале харə?

К̧ӧлфəта мале сəрва дьчə, кӧ меване wана чь дьхwəзə бежə, дьбежə:

— Р'астə, бьхери харə, ле дуйе хwə р'аст дьк'шинə, йане р'астə, qиза мьн шашə, ле р'аст дьвинə.

Wəхте нан тинə бəр wан, меван диса бь ə'ерфи һəвале хwəр'а дьбежə:

— Тӧ зани, wəки р'əщəби бе ч'əкə?

— К̧ӧлфəт диса щаба wан дьдə у дьбежə:

— Р'астə, р'əщəби бе ч'əкə, чьмки инəкə йəкə.

Меван дьхwəст бьгота, wəки савари бе р'унə, жьнке жи щаба wи да: савари бона wе йəке бе р'унə, чьмки ч'елəкə йəкə.

МƏ'Р У ГӦНДИ

Р'ожəке гӧндиж сьбе шəбəqе р'адьбə, wəки һəр'ə альф бьдə дəwаре хwə, дина хwə дьде мə'рəк wе бəр тəндура wан колан дайə, сəре хwə данйə сəр щəндəке хwə, р'азайə.

Wəхте хьштə—хьшта льнге гӧнди те, мə'р һ'ьшйар дьбə, ль гӧнди дьнһер'ə.

Гӧнди wəхте мə'р дьбинə, дьтьрсə у пашда вəдьк'ьшə, дьхазə мəр'е һьлдə, лехə.

Wəхте əw дьхазə мə'р бькӧжə, мə'р пер'а хəбəр дьдə у дьбежə:

— Бьре гӧнди, əз һ'əйwанəкə зйанк'ар ниньм, тӧ

мьи нәкожә, әз соз дьдьмә, тә, wәки хенщи qәнщие т'ö хьрабие тәр'а нәкьм.

Гöнди сонд-сәләwәте мә'р баwәр дькә у дәсте хwә надә wи.

П'еләк дәрбаз дьбә, мә'р у гöнди хwәр'а бе шәр' у дә'w дәрбаз дькьн.

Р'ожәке, wәхте гöнди бь к'öлфәта хwәр'а т'әвайи дьчә зәзие нан бьдрун, кöр'е wани бьч'ук малда дьминә у мә'рр'а ша дьбә. Паши шабуне әw бефә'мйа хwә дәсте хwә дькә qьр'ка мә'р у qайим дöгöвешә, wи чахи hерса мә'р р'адьбә у гәде бәләнгаз дьхә, гәдә дьмрә. Wәхте де-баве гәдә жь зәвие вәдгәр'нә мале, әwана әщебәкә р'әш дьбиньн, дьнhер'ьн wәки кöр'е wан wе бәр тәндуре к'әтйә. мьрйә.

Әwана жь мә'р дьпьрсьн, wәки к'е кöр'е wана хьстйә? Мә'р чаwа qәwьмйә wанар'а дьбежә.

Wәхте баве гәдә дәрhәqа кöр'е хwәда дьбьhе, wәки әwи кöштийә, әw h'ьщуми сәр мә'р дькә, wәки бькöжә. Мә'р дьр'әвә жь дәсте гöнди хьлазбә, ле wәхта әw дьр'әвә, гöнди даре хwә давежә, поч'а wи бәрда те бьр'ине у дьк'әвә qöла хwә.

Бь готьна готйа. дьбежьн, wәки wәхте мә'р жь мала гöнди дьхәйидә, дьчә, пәз-дәwаре wи гьшк qьр' дьбә у у әw гәләк бәләнгаз дьбә.

Wи чахи пиред сербаз жер'а дьбежьн. wәки гьвә кö мә'р дәwләта тә буйә. wәки әw жь мала тә хәйидйә чуйә. ләма жи тö бәләнгаз буйи.

Wәхте гöнди ван хәбәра дьбhе, әw дәст хwәда те ма-

ле, жьн у зар'е xwә һьлдьдә дьчә бәр qӧла мә'р, һиви-р'әщае же дькьн, wәки әw диса вәгәр'ә мале у т'әвайн бьжин.

Мә'р жь qӧла xwә дәрдьк'әвә у wа щаба wана дьдә:

— Әз у тӧ иди нькарьн һәвр'а бьжин у т'ӧ мәрватие һәвр'а бькьн, чьмки һәр щарәке тӧ мьн бьвини, кӧр'е тәе бьк'әвә бира тә, ле әз тә бьвиньм wе поч'а мьнә qол бьк'әвә бира мьн.

Бь готьна готйа жь wе р'ожеда мәр' у мәри бунә дьжмьне һәвдӧ.

ЧАWА БУ, КӦ АВА Р'УЕ WЕ QӘТЙА

Р'ожәке мәрьвәк дьxwәзә һәр'ә аш, аре xwә бьһерә. Вьрда дьгәр'ә, wеда дьгәр'ә, дьньһер'ә wәки шужьн т'ӧ-нә, дәре мешока бьдьру.

Мерьк гази жьна xwә дькә, дьбе:—Жьньк, ща һәр'ә мала щинаре мә, шужьне бинә әм дәре мешока бьдьрун. Жьньк дьбе:—Мерьк, әз һиви дькьм тӧ мьн нәшини дә-ре хәлqе, әз шәрм дькьм.

Мерьк дьбе:—Ло мала тә авабә, xwә тӧ начи нан нахази, шужьнә, те бини, әме мешока бьдьрун, те диса бьви бьди wана.

Хӧләсә, жьньк жь гьлие мере xwә дәрнак'әвә, дьчә мала щинар. Әw дәсте xwә дьдә бәр р'уе xwә у бәрбь мале р'едьк'әвә, wәки шужьне жь wан бьxwәзә.

Хеләке шунда, wәхте хwәйе мале жь гоме дәрдьк'әвә, дьньhер'ә, жьна щинаре wан дәсте хwә дайә бәр р'уе хwә у сәкьнйә. Мерьк незики we дьбә, дьбежә:—Хушке, к'әрәмкә мале, дьбә тьштәк тә лазьмә, бежә, чька чь лазьмә?

Жьньк шәрма ль ч'ә'ве мерьк наньhер'ә у щур'әки бәр хwәда шужьне жь мерьк дьхwәзә.

h'әта мерьк дьчә шужьне тинә, дьньhер'ә сәр р'уе we се пьжьк дәрк'әтьн, әw пьжьк паше хőр'иан у бунә нот'ла бәрбоqа. h'әта мерьк шужьне тинә дьдә we, әw вәдьгәр'ә мале, әw бәрбоq дәр дьбьн у ава теда дьр'ьжьн.

Жьньк шужьне тинә дьдә мере хwә у дьбежә:—Хwәде мала тә хьрабкә, нә мьн гот, wәки мьн нәшинә мале хәлqе, wәлә жь шәрма ава р'уе мьн р'ьжйа, ида шәрма мьн т'őнә.

Әвайә нәйнәси, wәки h'әта ньhа жи йәкә зә'ф р'убә, qәрачибә, жер'а дьбежьн:—Ава р'уе we р'ьжиайә.

ЧАWА ШЕРЕ Ә'ЛИ ДӨСТ ЖЬ МЕРАНЙА ХWӘ К'ЬШАНД

Wәхтәке Шере Ә'ли р'асти шьванәки те, дина хwә дьде, wәки шьван we тьштәки нот'ла дара авитйә мьле хwә. Шере Ә'ли, кő ә'мре хwәда әw тьшт нәдитьбу, дьбе бьра. бьбахшинә, әw чийә тә авитйә мьле хwә?

Шьван дьбе:—Әва т'ьвьнгә.

Шере Ә'ли дьбе:—Т'ьвьнге чйә?

Шьван дьбе:—Мәрьв дурва агри дә'ба, мәрийа дькә, wәки ле к'әт, дькöжә.

Шере Ә'ли жь wи баwәрнакә у дьбе:—Дә һане һәqе ве каре тәр'а, тö карехә, чька каре бьмрә?.

Шьван дурва меша каре дьгрә у ледьхә, каре дькöжә. Wи чахи Шере Ә'ли дьбежә:—Әз ирода дәст жь меранийа хwә дьк'ьшиньм, чьмки мерәки лапи че, дькарә бь дәсти мерәки нәче һәр'ә.

ЧАWА ПӘЗ НӘДАНӘ ШЕРЕ Ә'ЛИ

Р'ожәке Шере Ә'ли дьчә щәм шьванәки у дьбежә:— Qöр'о, пәзәке бьдә мьн.

Шьван дьбе:—Чьма тö к'ейи, wәки һати пәзе жь мьн дьхази?

Дьбе:—Qöр'о, чьма тö мьн нас наки, әз Шере Ә'лимә.

Шьван дьбе:—Һәла бьнһер'ә, әw жи дьхwәзә мьн бьхапинә, тö нә Шере Ә'лийи. Шере Ә'ли йәки мәзьнә, гәwдәйә,—öса жи әw пәз надеда.

Пәй we йәкер'а, wәхте әw те мале, хöламе хwә дьшинә щәм wи шьвани, дьбе:—Qöр'о, һәр'ә бежә Шере Ә'ли пәзәке дьхwәзә.

Хöлам дьчә щәм шьван, дьбе:—Wәлә Шере Ә'ли әз шандьмә щәм тә пәзәке.

Шьван wəхте наве Шере Ә'ли дьбhе, дəст хwəда пə-зəке дьдə хöлам, хöлам тинə.

Пəй we йəкер'а Шере Ә'ли дьбе:—həйле мала мьн хьраб нəбуйи, наве мьн həйə, ле əз хwəхwə т'öнəмə.

БОНА ӘWЛӘДЕ ХWӘ

Щарəке дö кöр' хортəкир'а дьбьн, йəк жь жьна wи-йə мəзьн, ле е дьне жьна бьч'ук, йа кö əwи анибу сəр həwие. Гöнди, бьра-пьзмам тенə мала wи ч'ə'вр'онайе дьдьне, wəки жер'а дö кöр' бунə. Чəнд р'ож дəрбаз дьбьн кöр'е жьна мəзьн дьк'əвə бьн к'елəка де дьфəгьсə. Wəхте əw шəв пе дьh'əсə, wəки кöр'е we фəтьсйə, бона сьбе нəбə сосрəт у бəр мере хwə р'ур'əш дəрнəе, əw нди дəнге хwə накə, hедика кöр'е хwəйи фəтьси дькə бе-шика hewйа хwə у кöр'е wейи сах дьбə дькə бешика хwə.

Сьбе шəбəqе к'öлфəта бьч'ук р'адьбə дина хwə дьде. wəки дəнг-h'ьс жь кöр'е we нае, дьбе йаб хер, həргав ви чахи гəдə р'адьбу, иро чьма дəнг же нае?

Wəхте сəр гəдə hьлдьдə, дина хwə дьде, гəдə мьрйə.

Гава əw гəдə жь бешике дəрдьхə, дəст хwəда дьбе.

— Әва кöр'е мьн нинə, əва кöр'е hewйа мьнə у бəрбь бешика hewйа хwə дьчə. hewийа we дькə qир'ин у хwə давежə сəр бешике, дьбе əва кöр'е мьнə, тö шəр'а даве-жи мьн. Малда дьбə qир'ə-qир'а wана, əw дьбежə кöр'е мьнə, йа дьне дьбе кöр'е мьнə.

Мере wан, дəр щинаре wан т'оп дьбьн, дьхазьн wана

п'эвхьн у wи шöхöле шәрме жь орт'е бьднә һьлдане, ле жь wана т'ö сәрәдәрие дәрнахьн, әw дьбе кöр'е мьнә. йа дьне дьбе кöр'е мьнә, мер дьнһер'ә бошә, һәрдö жьне хwә у зар'е һьлдьдә, дьбә шәм п'аше. П'аша жи бь һәр щур'әйи дькә, wәки wана п'әвхә у кöр' бьдә дйа wи, ле вьра жи жьна мәзьн диса дькә qар'ә-qар' у дьбе:

— Илайи-билайи кöр'е мьнә, wәки һун кöр'е мьн жь мьн бьстиньн, әзе хwә вьра бькöжьм.

П'аша дина хwә дьде бошә, wәки т'ö шә'дә у избати т'öнә, кö кöр'ьк жь йа мәзьн бьстинә у бьдә дйа wи, әw дәрбер'а тьштәки дьне дöшöрмиш дьбә у дьбежә:—Гәрәке әз вана бьхапиньм, йане һа набә. Әw wе дәме ә'мьр дькә, дьбе мьр'а шурәки биньн у гәдә жи тә'зикьн. Щьмә'та һазьр гьшк бесәбьр һивйа wе йәкенә, wәки чька әwе чь qьраре дәрхә.

П'аша дьбе, wәки һун п'әв нак'әвьн, wи чахи әзе гәдә бькмә дö п'ара, п'арәк йәкер'а, п'арәк жи йа дьнер'а. Wәхте к'öлфәта мәзьн ван гьлиа дьбһе, йа кö кöр'е һеwйа хwәйә саг' бьбу хwәйи, дәрбер'а дьбежә: Әз р'азимә, ле дйа гәдә, wәхте наве кöштьна зар'а хwә дьбһе, к'әлогри дьбә, дьбежә:—Гәдә нәкöжьн, мьн дәрәw кьрйә, гәдә е һеwйа мьнә. Һәма wи чахи п'аша qьраре дәрдьхә, гәдә жь йа мәзьн дьстинә у дьдә дйа wи. Дьбе, wәки гәдә зар'а тәйә һ'әлалбйа, дьле тәе жи we бьшәwьтйа у т'ö щара тö р'ази нәдьбуйи, wәки зар'а тә ль бәр тә бькöштана.

Пәй we йәкер'а хорт we жьна хwә жь мал дәрдьхә у т'обә дькә, wәки һ'әта саг'бә дö жьна нәкә.

ИРО ЖИ ЗЬРАР К'ЬШАНД

Wəхте бəре шəhəрəкида т'öщарəк həбу, əwи чьqас р'ож бу, wəхте эваре мьг'аза хwə дадьда, дьгот:

— Мə иро жи зьрар к'ьшанд.

Хöлам у хьзмəтк'аре wи, мəрие дор у бəре wи ə'щебмаи дьман, дьфькьрин, щаньм эва haqас дəwлəмəндə, р'оже жи haqас аршверше дыкə, чьqас р'ожə к'ара wи бь h'əзара həйə, нəйнəси чийə, кö əв мəрьва чьqас эварə ве хəбəре дьwəк'ьлинə: «Иро жи мə зьрар к'ьшанд».

Wəхтəке шунда əв гьли дьгьhижə п'аще wи шьhəри. п'аша дöшöрмиш дьбə, дьбе, дьбə аршверша ви т'öщари hьндькə, кö эва к'аре нак'əвə, лəма жи жь аршверша хwə р'ази наминə. П'аша р'ожəке ə'мьр дькə, wəки чьqас мьг'азе wи шəhəрида həйə, р'ожəке дадьн, бьра бьк'ьрчи жь дьк'ана wи т'öщари hур-мур бьк'ьр'ьн, чька ве р'оже əwе чь бежə.

Р'асти жи wе р'оже т'öщар haqас аршверше дькə, чьqас əwи мəhəке дькьр.

Эваре диса wəхте əw дьк'ана хwə дадьдə, дьбежə;— Иро жи wə зьрар к'ьшанд.

Сьбəтьре диса хəбəре п'ашер'а дьбьн, дьбежьн, wəлə т'öщар диса хəбəре хwəйə həрр'о wək'ьланд. Wи чахи п'аша qəwазе хwə дьшинə пəй т'öщар, тинə диwана хwə у дьбеже:

— Т'öщар, тö ви шəhəре мьнда чаwа дəрбаз дьки,

аршверша тә чаwа те кьрьне, хwә жь qәйдә—qануне мә аџьз нини?

Т'öщар дьбе:—Сайа сәре тә әм р'ьнд дәрбаз дькьн, аршверша мьн жи р'ьнд те кьрьне.

П'аша дьбе:—Wәки тö жь һәму тьшти р'азийи, ле чьма чьqас р'ожә wәхте дьк'ана хwә дадьди, дьбежи: «Иро жи мә зьрар к'ьшанд?»

Wи чахи т'öшар дьк'әнә у дьбежә:

— П'ашайи саг'бә, бона wе йәке әз ван гьлйа дьбежьм, чьмки һәр р'ожәк жь ә'мьре мәрьв дьчә, ле жь ве знане зедәтьр иди чь һәйә?

Р'УQАЛЬН

Wәхтәке мәрьвәк дьчә меване маләке. Хwәйе мале wи р'ьнд qәбул дькә, чаwа меван чәнд р'ожа жер'а ә'зәтик'раме дькә у һивйейә, wәки меване wийе сьбе йане дöсба һәр'ә. Малхöе мале дьнһер'ә, wәки һ'әвте дәрбазбун, ле меван дәрһәqа чуйна хwәда т'ö тьшти набежә. Хwәйе мале гази жьна хwә дькә у дьбежә:

— Жьньк, аwа набә, әва мәрйа һатйә сәр бина мә р'уньштйә, wәрә әм ә'шәрәтике бьдьнеда, wәки һәр'ә, йане на әве һ'әта к'әнге сәр бина мәбә?

— Әзе сьбе мә'нике тә быгрьм у хwә дьрежи тәкьм, гва тә дьхьм, әwе бе бьк'әвә орт'а мә, әзе wи чахи wир'а бежьм:

— Тöе wе р'йа хwəки, wəки сьбе тöе теда һəр'и, те мьн бəрди, əзе лехьм,—бəлки əм бь ве йəки wи бьдıə сəрwəхткьрьне.

Сьбе мер у жьн чаwа һəвр'а п'əвк'əтьбун, öса жи дькьн.

Хwəйе мале wəхте дьхwəзə жьна хwəхэ, меван дьк'əвə орт'е, мерьк дьбе:—Фланк'əс, тö wе р'йа хwəки кö те сьбе теда һəр'и, те мьн бəрди.

Wи чахи меван фəна хwəйе мале фə'м дькə у дьбежə:

— Əз wи аре кəwарекьм, wəки əз у тöе ве зьвьста не т'əвайн бьхöн, əз тö щара наһельм, wəки тö хушка мьнхи.

МЕВАНЕ ДƏК'БАЗ

Р'ожəке мəрик дьчə маләке мевани. дьбе əзе һəр'ме ве мале, һьнə нан бьхöм у һəр'ьм.

Əw дьчə р'удьни, дьнһер'ə, wəки кəванйа мале чу һешйа кон, һ'əвə дəw кьре, wəки бинə бьдə бəр wи. Əw кö гöшина дəw дьбһе, дьбе:—Хушке, гəлəки щəфе нəк'ьшинə, һəма кəвч'и дəве ə'йерхə, чэнд һека текə һекəр'ун, əз лəзьм, əзе һəр'ьм.

Пашн wе йəке кəвани жь шəрма дəw пашда валайи фьраqе дькə у жер'а һекəр'уне чедькə.

АШЕ ХАЛ У ХАРЗИ

Р'ожәке мәрьвәк р'адьбә, зьмере хwә давежә сәр ә'рәбе, дьбе: «Әзе һәр'ьм аше харзие хwә, әw шьә'да аш жь мьн настинә». Ле wәхте харзи ч'ә'в хале хwә дьк'әвә, wәки әw һатә аше wи, әw дьле хwәда дьбежә: «П'акә, хале мьн һатйә, әwе шьә'да аш дьһагәләки бьдә».

Бона wе йәке жи щьмә'т дьбежә, бәндана аше хал у харзийә.

ГЕ НАНЙӘ, НАБӘ ЖИ

Р'ожәке мәрик т'ер'е давежә сәр пьшта гае хwә, сәр пьзмаме хwәда дьчә, wәки һьнә зьмер хwәр'а бинә.

Әw wәхте дьгьһижә бәр дәре пьзмаме хwә, гае хwә дьдә бәр шьва, дьбе мьн чь вин мират'и кьр, һәани. Wи чахи пьзмаме wи һ'әму тьшти фә'м дькә у дьбежә:

— Qӧрбан, qәт бадьлһәwа гае бәләнгаз нәйнтә, wәки ңькарьбуйә бинә, ңькарә бьбә жи.

* * *

Р'ожәке зар'е дӧ щинара шәр' дькьн. Бона wе йәке де у баве wана һәвр'а дькьнә шәр'. Гьли дьгһижә wе дәрәще, wәки әwана зар'е хwә дьдьнә пьшта хwә у дьчнә жиwане шькйаткьн.

Р'ева сәр пышта баве хwә зар' һәвр'а хәбәр дьдьн у йәк е дьнр'а дьбежә: «Фьланкәс, һәспе мьн р'ьнд дьчә, йане һәспе тә, wәрә әм һәспе хwә бьдьнә qоше».

Һәма wи чахи бав жь кьрьна хwәйә беһ'ьшйе п'ошман дьбьн у пашда вәдгәр'ьн.

К'ӘРСӘНГЕ К'ӘТЙӘ ДӘРДЕ КӘВЬР

Р'ожәке к'әрсәнг у кәвьр хwәр'а хәбәр дьдьн.

К'әрсәнг дьбе:—Бьре кәвьр, зутьрәке. we дәст бь ба у баране, шьли-шьлоп'абә, we һ'але тә чьбә?

Wи чахи кәвьр дьк'әнә у дьбежә:—Ло мала тә авабә, әз кәвьрьм, ба у баран, шьли у шьлоп'әе жь мьн чь бькьн? Тӧ хwәр'а бежә, wәки баране тә кьр, те бьһ'әльи, бае тә хьст, те һурхwәшби у р'у дьне ӧндаби.

Ләма щьмә'т дьбежә: «К'әрсәнге к'әтйә дәрде кәвьр».

ТЬШТЕ ӘЗЕ ХЬРАБЙА ХWӘ БЬКЬМ

Пирәк агьр һьлдьдә, дьбе:—Әз һәр'ьм бә'ре бьшәwьтиньм. Хәлq ль пире дьк'әнә, дьбежьн:—Пире, бә'р у шәwат, к'е ә'мьрада сәкьрйә?

Пире дьбе:—Әз жи заньм бә'р нашәwьтә, ле тьште әзе хьрабйа хwә бькьм.

QӘНЩЙА ДЬНЕР'А ЧЬ?

Дӧ дәвә к'еләка һәв дьч'ерьн, дәвәк дьч'ерә, дьдә дәве дәва дьне.

Дәва һәвала wе дьбе:

— Хушке, тӧ чьма зәһ'мәте дьбини, вайә ч'ерә т'ьжийә, әз жи дьч'ерьм, тӧ жи дьч'ери?

Дәва һәвала wе дьбежә:

— Хушке, ле qәнщйа дьнер'а чь?

МАЛА БЬ «П'ӘРГАЛ»

Маләк һәбу, әwе мале т'ьре, wәки wи гӧндида, бь нета wана, гӧнди т'әне тен жь мала wана тьшта дьхwәзьн. Бона wе йәке жи мер у жьн qьрар дькьн, wәки мала хwә баркьн у һәр'нә щики ӧса, кӧ щинар нәен, жь wана тьштәки нәхазьн.

Әwана ӧса жи дькьн у дьчьн мала хwә шики хьки—хали датиньн.

Чәндәки шунда мерьк нан дадьгрә, к'аре хwә дькә, кӧ һәр'ә аш. Wәхте әw дьхwәзә дәве мешока бьдру, шужьне дьгәр'ә, нагәр'ә набинә. Әw дьбе:—Жьньк, к'а шужьн? Жьна wи дьбежә:—Меро, wәлә шужьна мә ӧнда буйә.

Мерьк хwә бир дькә, кӧ щинаре wана т'ӧнәнә, дьбе: —Жьньк, һәр'ә мала щинар бинә.—Wи чахи жьньк сәр мере хwә дьк'әнә у дьбежә:

— Мерьк, тö ньзани, wəки щинаре мə т'öнəнə, əзе шужьне жь к'ö биньм?

Wи чахи мер у жьн т'əзə шашйа хwə фə'м дькьн, мала хwə диса бар дькьн, тенə щəм щинаре хwə.

МƏРИКИ ЧАWА КÖР'Е ХWƏ ШИРƏТ КЬРЬН

Wəхтəке мəрик дьк'əвə бəр мьрьне; əw гази кöр'ед хwə дькə у дьхwазə ширəта хwəйə к'öтасие ль wанакə. Wəхте кöр'ед wи тенə доре, əw дьбе:—Лаwо, ща мьр'а гöрзə шьв биньн.—Wəхте кöр' гöрзе шьва тиньн, əw шьвəке нав дьк'шинə у дьдə кöр'əки хwə, дьбе:—Бьшкенə. Кöр' хwəстьна баве хwə дьqəдинə у шьве дьшкенə. Паши wе йəке əw гöрзе шьва дьдə кöр'е хwəйи дьне у дьбе'—Гьшки щарəкер'а бьшкенə. Кöр' дькəнакə, нькарə бьшкенə. Бав wи чахи дьбежə:—Лаwо, һəрге һун һəвр'а т'ьфаqбьн, һуне мина ван гöрзе шьвабьн, кəсəк wə нькарə, ле һəрге һун бет'ьфаqбьн, һуне мина ве шьве йəко-йəко бенə шькенандьне у бьк'əвнə бьн дəрбе хəлqе.

КÖР'Е ДЬЛСАХ

Р'ожəке бав гази кöр'е хwə дькə, дьбежə:

— Лаwо, тö иди шькьр мəзьни, т'əмйа мьн ль тə, тö дьчи к'ижан гöнди, йане шьһəри хwəр'а маләке чекə.

Wəxtək dərbaz dьбə, бав дьбе əз гази кöр'е xwə бькьм, чька əw ве щирəта мьн чаwа дьqəдинə.

Бав диса гази кöр'е xwə дькə у дьбежкə:

— Лаwo, к'а бежкə, чька тö щирəта баве xwə чаwа дьqəдини, qəт к'ижан гöнди у шьhəрида тə xwəр'а мал дəстхьстьнə?

Кöр' бь əщq-əщq наве гöнд у шьhəра дьдə р'езе, дьбе, wəки мьн ван ера xwəр'а ханмане р'ьнд чекьрьнə, əва жи к'ьлите wана. Wи чахи бав сəр кьрьна кöр'е xwəйи дьлсах дьк'əнə у дьбежкə:

— Лаwo, мьн бь we нете гот, wəки тö дьчи к'ижан гöнд у шьhəри xwəр'а həваләки бьгри, кö мала wи wан ерада тəр'а бьбə мал.

Wи чахи кöр' жь кьрьна xwəйə зар'отие щəрм дькə у т'əзə нета щирəта баве xwə фə'м дькə.

К'ƏД ШИРЬНƏ

Хортəк qəт бəр həбуна баве xwə нəдьк'əт, р'аст—ч'əп həбуна мале п'уч дькьр.

Баве wи чəнд щара щирəт ль wи дькьр, дьго:—Лаwo, əва həбуна xwə öса бе həq нəhатйə, hьнəки фəсал хəрщкə, əм гöнəнə.

Кöр' гöр'а баве нəдькьр у диса бе həq—h'əсаб həбуна мале зиайи дькьр.

Wəхтəке шунда бав кöр'е xwə дьшинə хəбате. Кöр'е

wи айльха xwə дьстинə, тинə дьдə баве xwə. Баве wи п'əре кöр' дьгрə давежə нав агьр, дьшəwьтинə.

Wи чахи хорт гəлəк бəр xwə дьк'əвə, жь баве xwə дьхəйидə, дьбе:—Əз т'əмамйа мəhəке хəбьтим, ле тə хəбата мьн qимəт нəкьр, щие бадьлhəwa əw п'əрə авитə агьр, шəwьтанд.

Wи чахи бав дьбежеда:—Дьнhер'и, кö чаwа тə чəтьн hат, wəки мьн худана ə'нйа тə бадьлhəwa авит агьр? Ле əва чəнд салə тə к'əда мьн п'учдькьр, чьма щане мьн нə щан бу?

ПИРЬК У НƏБИ

Гöндəкида пирəк у нəбйа xwə дьдəбьрин.

Салəке əwана h'əрд жи нəхəбьтин, пире гот:—Əзə иди пирьм, h'əта пайизе бьмьрьм, иди зəхира зьвьстане чи мьнр'анə, ле qизе жи гот:—Əзə иди мəзьньм, əзе həр'мə мера, иди чьма бьхəбьтьм?

Бьhар у hавин дəрбаз бу, пайиз hат, сöр' у сəрмае, ба у багəре дəри ѓьртьн, ле нə пире мьр, нə жи qизе меркьр.

Əwана лайлащбуйи т'əзə т'орбе xwə hьлдан у р'йа п'ашаг'е гьртьн.

НӘҺӘQИ Ә'РДЕ НАМИНӘ

Wәхтәке wәлатәки дьбә нангьрани, гӧндиед к'әсибә бәлӘнгаз дьк'әвнә һ'аләки хьраб. Әwана бона кәри нан зар'е хwәр'а дәстхьн мал-һ'але хwә дьһельн, дьчьнә шһәра бьхәбьтьн.

Жь гӧндәки дӧ һәвал жи п'әвдьк'әвьн у дьчьнә шәһәрәки, wәки хwәр'а пеләке бьхәбьтьн, һьнә нан зар'е хwәр'а дәстхьн у диса вәгәр'ьн.

Әwана дьчьнә шьһәрәки, һәр йәк дьк'әвә сәр хәбате у соз дьдьнә һәв, wәки һ'әта бьһаре бьхәбьтьн, паше диса һәвр'а вәгәр'нә гӧнде хwә.

Wә'де wани к'ьвшкьри к'ӧта дьбә, әwана к'аре хwә дькьн у бәрбь гӧнде хwә р'едьк'әвьн.

Әwана р'ева һәвдӧр'а шьровәдькьн, чька к'е чьqас п'әрә хәбьтйә, к'е чь һурмур жьн-зар'е хwәр'а к'ьр'йә. Wи wәхти һәваләк дьньһер'ә, wәки һәвале wи дьне эп'ещә һурмур зар'е хwәр'а к'ьр'йә, жь wи зә'фтьр п'әрә qазанщкьрйә. Әw дьле хwәда дӧшӧрмиш дьбә, wәки һәвале мьне һәр'ә бежә, әw зә'ф п'әрә хәбьтйә, ле әз тьшт пенәбуйимә у һьндьк хәбьтимә. Wи чахи qәдре мьне нава гӧндда, щәм к'ӧлфәта мьн бьк'әвә. Бона wе йәке жи әw qьрар дькә, wәки р'ева һәвале хwә бькӧжә, п'әре wи, һурмуре wи хwәр'а һьлдә.

Әwана п'ьр' дьчьн, һьндьк дьчьн, һәвале qәлп е дьнер'а дьбежә:—Wәрә әм qасәке р'унен, р'ьһ'әтбьн.

Wəxte əw p’удьнен p’ьh’əтбьн, həвале дьлсах п’алдь дə, wəки h’əвəки hесабə, həвале qəлп к’ере дəрдьхə у сəрр’а дьсəкьнə, дьбежə:

— Əзе тə вьра бькөжьм,—həвале wи же hиви, p’əща дькə, дьбежə:

— Чь п’əрə у hурмуре щəм мьн həнə, əзе тəр’а нивикьм у əз сонд дөхөм, wəки əм чунə гөнд’ т’ө кəсир’а тьштəки набежьм, əзе бежьм хəбат т’өнəбуйə, əз həqаси хəбьтимə. Т’əне мьн нəкөжə, ньhа ч’ə’ве жьи у зар’а мьн р’ейə, кəсəк т’өнə, wəки wана хwəйкə, бьhело ч’ə’ве мьн ч’ə’ве к’өлфəте мьн к’əвə.

Т’ө лава у р’əща həвале беисаф найнə йоле, əw wə qьрара хwə нашда вəнак’ьшə. Һəвале бəлəнгаз дьбинə, wəки we wи бькөжə; həма wи wəхти кəлəмоки гуниа ба ледьхə у wедəрер’а дəрбаз дькə.

Һəвале бəлəнгаз жер’а дьбежə:

— Тө нəhəqие мьн дьки, гөне мьн дьки стуе хwə, əва нəhəqи ə’рде наминə, вьра т’ө кəс шə’де мьн у тə т’өнə, бьра əв кəлəме hана шə’де мьн у тəбə.

Һəвале беисаф wи дөкөжə, дькə нəwалəке, нəwале сəрда hлдьшинə, п’əрə у hурмуре wи hьлдьдə у те мала хwə.

Wəхте əw те мала хwə, жьна həвале wи те, же дьпьрсə, wəки к’ане мере we чьма нəhатйə.

Əw дьбежə, wəки wəхте əwана чунə шьhəр, əwана həв өндакьрьн, h’əтани hатьна хwə т’ө щарəке жи əw нəдитйə. Жьнка бəлəнгаз п’оси-п’осидə вəдьгəр’ə мала хwə у ч’ə’ве we р’йа мере we дьqəр’ьмə.

Wəxтəк дəрбаз дьбə, р'ожəке һəвале беисаф бəр дəри сəрч'ə'ве xwə дьшо, жьна wи жи аве дест дькə. Һəма we дəqe ба ль кəлəмəки дьхə у тинə бəр дəре wанр'а дəрбаз дькə. Wəxте һəвале беисаф ч'ə'в ль кəлəм дьк'əвə, гьлие һəвале wи дьк'əвə бире у дьк'əнə. Wи чахи жьна wи пəй ə'нə'на дьк'əвə, кö əw чьма к'əнийа. Бəре ə'wльн əw нахазə р'астие жьна xwəр'а бежə, ле паше, wəxте жьн гəлə һиви дькə, wəки əw нəйнəсиа к'əне xwə бежə, əwи чь анйə сəре һəвале xwə, йəко-йəко жьна xwəр'а дьбежə.

Паше дьбежə, wəки к'əне мьн сəр we йəке һат, wəxте мьн дьxwəст əw бькöшта, əwи мьнр'а гот: «Бьра əв кəлəм шə'де мьн у тəбə». Бона we йəке жи к'əнийам, əв кəлəме бе зар у зьман we чь шə'дəтиа мьн у wи бьдə? Жьна wи кьрьна мере xwəйи беисаф qəбул накə, бəр xwə дьк'əвə, кö мере we чь анйə сəре һевале xwə. Wəxтəк дəрбаз дьбə, р'ожəке мер у жьна xwə шəр' дькьн, мер ль жьна xwə дьхə. Wи чахи жьна wи дьчə диwане у шə'дəтиа мере xwə дьдə, wəки əwи чаwа р'ева у к'идəре һəвале xwə сəба п'əра кöштйə.

Wи чахи диwан те wи дьгрə у дара дараг'ащева дарда дькə.

Бона we йəке жи щьмə'т дьбежə, wəки дьзи бəр сйа бöшкöледа жи насəкьнə, нəһəqи ə'рде наминə, у бона хьрабйе п'еша мəрйа жи дькарə шə'дəтийа мəрйа бьдə.

АХЬРЙА НӘҺӘQА

Wәхтәке р'уви дьк'әвә тәнгасие, тьштәки дәстнахә, wәки бьхwә. Әw гәләки дӧшӧрмиш дьбә, р'о дькә, дьпивә, кӧ чаwа бькә, бәлки р'ьсqәки хwәр'а дәстхә. Паши гәлә дӧшрмишбунер'а әw фәнәкә аwа ишат дькә: «Әзе һәр'ьм бежьмә тәйрәда, кӧ әз дьчьмә һ'әще, һун жи мьр'а наенә һ'әще? Әзе wана бьбьмә нәпәнике, бьхӧм».

Хеләке шунда р'уви те qәрахе гӧнд р'асти кәwе те. Қәw жь wи дьпьрсә: «Һа, бьре р'уви, ог'рьбә, те весбе һа к'ӧда һәр'и?».

Дьбе:—Зә'ф р'азимә, wәлә мьн qьрар кьрйә һәр'мә һ'әще әзи иди мәзьньм, мьрьн һәйә, жийин һәйә, әзе һәр'ьм бәлки гӧне хwә афукьм.

Қәw дьбе: — Бьре р'уви, wәки тӧ мьн жи хwәр'а бьби wе чь бә? Әз жи дьхwәзьм һәр'мә һ'әще.—Э, — дьбе—сәр ч'ә'ве мьн, әз жи хwә һәваләки мина тә, дьгәр'ьм, әме хwәр'а бь хәбәрдан, әшq у ша һәр'ьн.

Р'уви у кәw п'ьр' дьчьн, һьндьк дьчьн, р'асти дикәки тен. Дик дьбе'—Хwәде херкә, бьре р'уви, хушка кәwе, һуне аwа к'ӧда һәр'ьн?.

Р'уви дьбе:—Wәлә әме һәр'нә һ'әще. — Әз һ'әйрана wәмә, ща мьн жи хwәр'а бьбьн, әз жи дьхwәзьм бемә һ'әще.—Р'уви дьбе: — К'әрәмкә wәрә, хwә бь льнге мә наей, чьqас һәвале мә һәбьн, һаqас башә.

Хеләке шунда р'уви wана дьбә бәр qӧла хwә у дьбе-

жә:—Гәли бьра, wәрьн әм ишәв вьра хwәр'а һесабьн, сьбе диса бьднә сәр р'йа xwә.

Р'уви wана дьхапинә, дькә qӧла xwә у xwә дьдә бәр дәве qӧле. Әw пешие мә'ниа дик дьгрә у дьбежә:—Бьра, тӧ чьма нәһәqие дьки, ниве шәве, йане хеләкә шәве дьчә, дьки qиqьли-qи, хәлqе жи т'ьре wәки сьбәйә, р'адьбьн дьдьнә сәр р'е. Е льнге wан дьшәwьтә, е дәсте wан дьшәwьтә, бәс нинә тәр'а?—У незики wи дьбә, дькә нав ләпе xwә. дьхwә. Хеләке шунда әw мә'не кәwе дьгрә у дьбежә—Бьра, тӧ зани, wәки тӧ жи мина дик нәһәqи ль хәлqе дьки, сьбе шәбәqе р'адьби сәр т'ар' у дьки qьбә-qьб, хәлqер'а дьди ч'ер'а, чьма хәлq xwә дәйндаре тә нинә?.

Қәw дьньһер'ә, wәки р'уви мә'нйа ле дьгрә, дьбе:—Р'уви, әз заньм тӧ мә'на мьн дьгәр'и, wәки мина дик мьн жи бьxwи, wәки тӧ мьн бьxwи, те чь ләзәте бьбини? Т'әви һәвдӧ әз нив гьрванкәмә, тӧ мьн нәxwә, әз щие щәндәка заньм, тӧ бьдә ду мьн, әзе тә бьбьм сәр wан щәндәка, чьqас дьxwи, бьxwә. Р'уви р'ази дьбә у недьдә пәй кәwе дьчә. Қәw wи дьхапинә у дьбә щие неч'ирвана. Wәxте неч'ирван ч'ә'в р'уви дьк'әвьн, тә'жи—т'уле xwә бәрдьднеда, wи дьхәньqиньн. Қәw дурә-дур ль р'уви дьньһер'ә у дьбежә: «Ахьрйа нәһәqа һәрт'ьм жи аwа хьлаз дьбә».

ҺӘВАЛЕ ԚӘЛП

Wәхтәке мә'си у мә'р дьбьнә һәвале һәв. Р'ожәке мә'си дьбе:—Бьра, wәрә сәр пьшта мьн сйарбә, әм һьнәки хwәр'а сәр бә'ре сәйрамишбьн.—Мә'р р'азибуна хwә дьдә у хwәр'а сәр бә'ре дьгәр'ьн. Хеләке шунда мә'р тәме хwә ль мә'си хьраб дькә, дьбе: «Әва анщах к'әтйә фәсале, бьсә әз ви вәдьм» у дьране хwә пьшта мә'сида дькә харе.

Мә'си дьбе: — Бьра, тӧ чь дьки?

Мә'р дьбе:—Бьра, wәлә wәхте тә һ'әвәки хwә хар кьр, әз тьрсйам у бейи һ'әмде мьн дьране мьн пьшта тәда чу.

Мә'си дьбе:—Хушке, wәки ӧсанә бәр хwә нәк'әвә, тьштә накә, ӧса бькә, wәки щарәкә майии шаш нәби. Әwана хеләке жи дьгәр'ьн, мә'р диса тәме хwә хьраб дькә у дьране хwә пьшта мә'сида дькә харе.

Мә'си дьбе:—Һа хушке, ле ве щаре чь бу?

Wи чахи мә'р хwә мькӧр' те у дьбежә:

— Хушке, wәлә әw хәйсәте мә мә'ранә, wәки әм к'ер'а дьбьнә һәвал жи, диса дьгәзьн.

Wи чахи мә'си хwә хуши бьне аве дькә у мә'р сәр пьшта wи дьк'әвә.

Мә'р дьбе:—Хушке, мьн кьрїә, тӧ нәкә, мьн хьлазкә, әзе бьхәньqьм.

Мә'си щаба wи дьдә, дьбежә:

— Хушке, һәрке хәйсәте wә мә'ра гәстьнә, ле хәйсәте мә мә'сиа жи хwә хуши бьне аве кьрьнә—у дьк'әвә бьне аве, мә'р жи дьхәньqә.

Р'ӦҺ' ШИРЬНƏ

Wəxтəке пирəк һəбу, пире гəлəк жь нəбие xwə һ'ьз дькьр, wəxте нəбики we нəxwəш дьк'əт, əw бəр сəре wи р'анəдьбу, əw дəрман дькьрьн, эмиш дьдае, мьжул дькьр, һ'əта əw qəнщ дьбун. Пире чьqас р'ож бу дьа дькьр, дьгот:

— Xwəде, тӧ мьн qӧрбана кӧр'е мьн у нəбие мьнки, бьра əw дəрде мьн бьбиньн, ле əз дəрде wан нəбиньм.

Р'ожəке нəбие we бəрəв дьбьн, дьбе пирка мə чьqас р'ожə аһа дьбежə, wəрə əм we бьщер'ьбиньн чька əw бь зар дьбежə, йане бь дьл дьбежə.

Эварəке, wəxте пире р'адзе, нəби we п'остəки бьзьна зəнгьл дькьн, йəк п'ост wардьгрə, һьнə ар сəр ч'ə'ве xwə wəр дыкə у тə'р.йеда дьчə, дəст дькə qьр'ка пире. Пире ч'ə'ве xwə вəдькə, дьньһер'ə qəрəт'ук чок дайə сəр дьле we, дьxазə бьxəньqинə. Пире дьтьрсə, дьбе —Бой xwəдебə, тӧ к'ейи, чь жь мьн дьxази?

Нəбие we дьбе:

— Əзрайильм, һатьмə ве мале, гəрəке р'ӧһ'е йəки бьстиньм. Пире лавайа-дилəка дькə, дьбе əз бəxте wəдамə, р'ӧһ'е мьн нəстиньн, вайə к'елəка мьн 3—4 нəбие мььн, һəр'ə р'ӧһ'е wана бьстинə. Xӧлəсə, нəби паши we йəке пире дьһельн, дьчьн дьк'əвьнə нава щие xwə. Сьбе шəбəqе пире диса дьчə р'уе нəбие xwə у дьбе: «Xwəде мьн qӧрбана wəкə.»

Wи чаxи нəбие we дьк'əньн у дьбежьн:

—Пире, ле эваре, wəxте «Р'ӧһ'ьстин» һат, тə чь дьгот?

Wи чахи нди пире сəр һ'əсə-һ'əса дьк'əвə, wəки нəбие wе əw йəк кьрьнə, дьбе:

— Лаwo, дə əз чаwа бькьм, дьнйа р'оньк ширьнə, мəрьв чьqас ə'мьр бькə, ле диса дьбе һьндькə.

Нəби бəр дьле пиреда тен у дьбежьн:

— Пире, qəт бəр хwə нəк'əвə, бона һəр к'əси р'öһ'е wи жь һ'əму тьшти ширьнтьрə.

ДИНСЬЗАР'А ИМАНСЬЗ ЛАЗЬМЬН

Р'ожəке гöрəк дəштеда р'асти һəспəке те, əw тəме хwə ль һəспе хьраб дькə, wəки бöхwə. Һəсп жи дьньһе-р'ə, wəки хьлазбуна wе жь гöр т'öнə, əw гази гöр дькə у дьбежə:

— Əз заньм, те мьн бьхwи, ле бəри харьне əз дьхазьм һивике жь тə бькьм.

Гöр дьбе: — Бежə, хwəстьна тə чйə, əзе бинмə сери, бьра т'ö кöл дьле тəда нəчьнə гор'е.

Һəсп дьбе: —Əва һ'əвт салə əз жь дəсте сола хwə дькöльм, əз һиви дькьм, тö wе сола мьн бьк'шини, паше мьн бьхwи.

Гöр дьбе:—Һəма һивйа тə əв бу? Тö бьмəр'ьхə, əз ве сəһ'əте сола тə бьк'ьшиньм, бьра əw хəм дьле тəда нəчə гор'е.

Wəхте гöр дəве хwə незики сола һəспе дькə, кö гьвə

сола we бьк'шинә, wи чахи һәсп р'әфәсәкә öса дьдә ә'нйа гöр, wәки әw геж дьбә, дык'әвә.

Wәхте һәсп дьнһер'ә гöр нәһ'ьш к'әтйә, р'адьбә дьр'әвә, дьчә жь дәсте гöр хьлаз дьбә.

Хеләке шунда һ'ьше гöр те сери, р'адьбә у хwәр'а дьбежә:—Мьнр'а öса лазьм бу, бе баве тә налбәнди кьрьбу, кале тә налбәнди кьрьбу, wәки тә дьхwәст налбәнди бькра?

К'ӘР У ДӘВӘ

Р'ожәке к'әр у дәва мәрики һәвр'а п'әв дьк'әвьн у жь мала хwәйе хwә дьр'әвьн, дьчьнә дәштәкә чаир-чиман, хwәр'а дьч'ерьн у р'ьһ'әт дьгәр'ьн.

Wәхтәке шунда к'әр тәме хwә ль дәве хьраб дькә, кö ә'щебәке бинә сәре дәве, wәки әw дәшт у зозан гьшк бьгьһижә we.

Һәла к'әр бәр we фәне дьгәр'йа, wәхтәке дәнге зәнгьле дәвә-щәлила те.

— К'әр дьбе жь ве йәке четьр т'öнә, әзе бькьмә зьр'ин, бьра бен дәве бьбьн, һәми к'әр базьргана нә лазьмьн, мьн набьн.

Wәхте базьрган к'еләка wанр'а дәрбаз дьбә, к'әр дәвер'а дьбежә:

— Хушка дәвә, wәлә зьр'ка мьн те, әзе бькмә зьр'ә-зьр'.

Дәвә дьбе:—Гьди, чәнд дәqа жи нәкә зьр'ә-зьр', бьра

базърган дәрбазбә, иди к'ефа тәйә, дьки зър'ә-зър', чь дьки бьке.

К'әр дьбе:—Хушке, әз хwә нькарьм зәвтkьм у дькә зър'ин.

Базърганбаши h'ӧкми сәр хӧлам-хьзмәк'аре хwә дькә, дьбе: «Кӧр'о, ща р'абьн бьнhер'ьн, әw чь мәрк'әбә ве чоле дькә зър'ин?»

Хӧлам дьчьн, дәве у к'әре дьдьнә пешйа хwә тиньн. т'әви базъргане хwә дькьн у дажон.

П'ър' дьчьн, hьндьк дьчьн, к'әр qастәнә хwә давежә ә'рде у жь щи нальпьтә.

Хӧлам-хьзмәтк'ар чь илащ дькьн, к'әр р'анабә. Дьнhер'ьн, wәки к'әр р'анабә, hьлдьдьн дьдьнә сәр п'алане дәве у дажон.

Дәвә дьле хwәда дьбежә: «Ло hәла мьн у ве к'оре бьнhер'ьн? Хәлq ве дәwса бефә'ма датинә, әwе жи әз дәwса бефә'ма данимә, hьндьк нинә, wәки әве әз дамә гъртьн, ньhа жи сәр пьшта мьн сйарбуйә.»

Хеләке шунда дәвә к'әрер'а дьбежә:

— Хушке, тӧ зани, wәки лотка мьн те, әзе бьдмә лотька, тӧ хwә бьгрә.

К'әр дьбе:—Хушке, әз бәхте тәмә, ньhа нәдә лотька, h'эта мьн жь пьшта тә датиньн, hәма тә да лотька әзе бьк'әвьм, чька чь бе сәре мьн.

Дәвә дьбе:—Хушке, hьнәки пешда зър'ка тә дьhат, ньhа жи лотька мьн те.

hәла гьли дәве дәведа бу, әw дьдә лотька, к'әр сәр пьшта wе дьк'әвә, пьшта wе дьшке у гәвәр дьбә.

ЧАWA МӘРИКИ СЕ ШИРӘТ К'ЬР'ИН

Зәмане бәре мәрик гәләки дьк'әвә бәләнгазие, öса сәхир у бәләнгаз дьбә, чаwа дьбежьн, нәйнук жи наминә кö хwә пе бьхöринә.

Әw р'ожәке дәм-хатьре хwә жь жьн у зар'е хwә дьхwазә у т'әрк'әсәрати дьне дьбә, дьбе әз һәр'ьм бәлки һ'әвә нан к'öлфәте хwәр'а дәстхьм, йане wәки ньк арбьм дәстхьм, бьра мьрьна жьн у зар'е хwә бәр ч'ә'ве хwә нәбиньм.

Әw п'ьр' дьчә, һьндьк дьчә, wәхтәке дьгһижә шьһәрәки, әw даг'ли нава шьһәр дьбә у хwәр'а щәм дәwләтики хәбате дьгәр'ә.

Паши гәлә чәтнайа әw щәм qаwәчики дьбә бәрдәсти. Qаwәчи жер'а qьрар дькә, wәки сьбе һ'әта эваре бәр дәсте wи бьхәбьтә, һ'әwле чекә; нане wи, харна wи һ'әwләчи һьлдьдә сәр хwә. Соз дьдә сале жи зер'әки бьде. Хорте к'әсиб бь ви qәwли чар-пенщ сала щәм qаwәчи дьхәбьтә. Паши чәнд сала әw һ'әqйата хwә жь qаwәчи дьстинә, бәрбь мала хwә р'едьк'әвә.

Wәхте әw жь шьһәр дәрдьк'әвә, дина хwә дьдеда, вайә qәрахе шьһәр мәрик хwәр'а буткәкә валада р'уньштйә у р'еwйар'а дьбежә:

— Әз ширәта дьфрошьм, һа ширәта дьфрошьм!

Хорт незики wи дьбә у же дьпьрсә:

— Баһе ширәте тә чийә?

Әw дьбе:—Wәлә баһе ширәте мьн зер'әкә.

Мерьк дьбе:

3—987

— Qöрба, ширəте тə чьнə, wəки һaqac бьһа дьф-роши, һьнəки арзанкə, əзе жи бьк'ьр'ьм.

Хwəйе ширəта дьбе:

— Wəлə əз qəт qöрьшəки жи кем накьм, дьк'ьр'и əwə, нак'ьр'и əwə.

Мерьк дьбе мьн чь кьр мале п'ьр', кö чь бькьм кав-р'е кöр', wəлə əзе зер'əки хwə бьдьм ширəтəке бьк'ьр'ьм, чька ширəте ви чьнə. Əw зер'əки дьдə кале, дьбежə:—Дə бежə чька ширəта тə чйə?

Қале дьбе ширəта мьнə əʼwльн əвə: «Сəбьр һəйə ċьк'анə. Wəхте тöйи һерсбуйи т'ö qьрара дəрнəхə!»

Хwəйе зер'а дьле хwəда дьбежə, ло мала ви хьраб нəбə, мьн чьма əв ширəт ньзанбу, кö мьн һəqe хwəйи саләке да ви.

Мерьк дьбе мьн зер'əки хwə бадьлһəwа да, wəлə əзе ширəта дьне жи бьк'ьр'ьм, чька əw чйə?

Əw зер'əки дьне жи дьдə кале у дьбе ширəта хwəйə дьне жи бежə:

Қале зер' һьлдьдə у дьбежə:

— Məһ'буб əwə, дьл һ'əбандйə.

Хорт һьнəки жь кале дур дьк'əвə, дьбе:

Мьн һəми һəрдö зер'е хwə бадьлһəwа дае, wəлə əзе ширəта сьсйа жи бык'ьр'ьм, дьле хwə р'ьһ'эткьм, чька əw ширəт чйə?

Əw пашда вəдгəр'ə дьчə щəм кале, зер'е хwəйи дьне жи дьде у дьбежə:

— Ширəта хwəйə дьне жи мьр'а бежə.

Қале дьбе:

— Лаwо, wəки р'е дьк'əви, к'едəре шəв к'əтə сəр тə, wедəре жи бьминə, р'йа шəв бь qəзйайə.

Хорт патка стуе хwə дöхöринə у п'оси-п'осидə qəрахе шьhəр дьгижə базьрганəки у бəрбь wəт'əне хwə р'едьк'əвə. Əwана п'ьр' дьчьн, hьндьк дьчьн, wəхтəке тə'ри дьк'əвə сəр wана.

Хорт базьрганбашир'а дьбе:

— Qöрба, wəрə əм ишəв вьра бьhеwрьн, сьбе р'абьн həр'ьн.

Базьрганбаши qайил набə, дьбе:

— Qöрба, h'əта əм ишəв вьрабьн, əме эп'ещə р'йа хwə бьщə'диньн,—у əwана хортр'а qаил набьн, дьчьн.

Хорт дьбе:

— Wəлə əз наем, ле чьма мьн хəбата хwəйə саләке бадьлhəwа дайə ширəт к'ьр'йə?

Хорт шəв wəдəре р'адьзе, сьбе зу р'адьбə, дьнhер'ə вайə диса wе базьрганəки wе р'ер'а те, əw дьчə ижар дьгhижə ви базьргани, дьчə.

Əw п'ьр' дьчьн, hьндьк дьчьн, дина хwə дьдьнеда, wе сəре р'е чəнд мəри т'алан кьрьнə у кöштьнə.

Хорте к'əсиб дина хwə дьдеда, wəки əw мəри хwəйе базьргане эваренə, wəки гöhдарйа wи нəкьрьнə у данə сəр р'е hатьнə, ньhа жи бьнhер'ə qачаха чь анйə сəре wана.

Хорт wи чахи дьле хwəда дьбежə: «Əв ширəта кале бадьлhəwа нəчу, мьн кö ширəта кале нəк'ьр'йа, ньhа əз жи мина вана кöштибум».

Əwana wan mərйa sər r'e hьldьdьn, ч'ə'l dькьn, дьчьн.

Wəxtəke шунда əwana дьк'əвнə дəштəкə бəр'и-бəр'и-стан, бь сəда километра дьчьн, ле ч'ьлка аве набиньн.

Паши гəлə чəтнайа əwana дьгhижнə сəр бирəке, базьрганбаши ə'мри сəр хöламе хwə дькə, wəки йək жь wana бьк'əвə бире аве дəрхə, кö дəвə-дəлила авдьн.

Əwana к'ижан хöлами дадьхьнə бире, h'əта ниве р'е əw дькə qир'ə-qир': «Wəй мьшк-мə'ра əз харьм, мьн паш-да бьк'шиньн.» Öса жи т'ö хöламəк нак'əвə бире, аве нак'ьшинə.

Базрганбаши созе эп'ещə зер'а хорте кö wанар'а дьчə дьдə у wи дадхнə бире.

Хорт ə'лба т'ьжи дькə дьдə wана, к'öтасие əwана бона п'əра нəднə гəдə, wи биреда дьhельн у дьчьн.

Биреда дəсте хорт ə'рд у ə'зман дьqəтə, дьбе wəлə иди хьлазбуна мьн т'öнə, əзе вьрада бе хwəйи бьмрьм. həла хорт ве хйаледа бу, дина хwə дьде, wəки дö зьвтн бəр сəкьнин, ə'мьр кьрьнə сəр, wəки əw бьдə ду wана. Хелəке шунда əwи дьбьнə бəр дəрики, дəри ле вəдькьн, дьк'əвьнə höндöр' у хwəхwə жи дьчьн.

Wəхте хорт дьчə höндöр'е от'ахе, дина хwə дьдеда, мəрики wе сəре жоре р'уньштйə. Мəрьв саwа кöле жь хорт дьгрə, hьнəки жь wи wеда пирəке хwə хəмьландйə т'əшйе дьр'есə, ле орт'а от'ахе wе нава т'əштə авда бəqəкə бəдəwə аwаз-аwази дьчə-те.

Паши хош-беша хwəйе мале дьбежə хорт:

— Əзе пьрсəке бьдмə тə, həрге тə р'аст гот, əзе qəн-

щикә мәзьн тәр'а бькьм, ле wәки тә р'аст нәгот, тӧе ве биреда бьмини, бьмри.

Хорт дьбе бежә, к'а пьрса тә чйә?

— Әв пира һана р'ьндә, йане әв бәqа нав аведа?— Хwәйе мале дьпьрсә.

Хорт дьк'әвә орт'а дӧ кәвьра: «Бежьм пире р'ьндә, дьбә ль wи хwәш нәе, ле бежьм бәq, дьбә диса ле хwәш нәе.»

Ньшкева ширәта wийә к'ьр'и дьк'әвә бире, дьбе ле мьн зер'әки хwә чьма да к'ьр'и, wәлә әзе бежьм, чь же дәрте, бьра дәре.

Хорт дьбе:

— Бьра, мәһ'буб әwә, дьл һ'әбандйә.

Wәхте хорт ван хәбәра дьбежә, бәq дьwәрьмә-дьwәрьмә у дьт'әqә, wәхте дьт'әqә qизәк на, һ'ӧслщәмаләк жь qалбе бәqе дәрдьк'әвә у дькә qир'ин: Бой хwәдебә, к'ьнше мьн мьнр'а биньн, һа шәрмә.

Әwана к'ьнша пер'а-пер'а тиньн, пьшта хwә дьдьне, һ'әта әw к'ьнще хwә хwәдькә.

Хеләкә дьне шунда дьнһер'ьн, wәки ижар пире wәрьми-wәрьми у т'әqйа.

Паши wе йәке хорт сәрһатйа хwә пире у бәqе дьбежә:

— Тӧ ве к'ӧлфәте дьбини?—Әw дәсте хwә дьрежи wе к'ӧлфәте дькә, йа кӧ жь кьрасе бәqе дәрк'әтьбу.—Әва к'ӧлфәта һ'әлала мьнә,—хорт дьбежә,—ле әве пира щә'ду әw кьрьбу бәq у дьгот илаһи-билаһи гәрәке тӧ мьн бьстини.

Мьне паши ве гозәле чаwа әв пир бьстәнда? Бона we йәке жи әва һ'әвт сале мьн у ве пире әв бу, ле сера мә жи нава ве хәбәреда бу, wәки бәq диса бьвйа мәрьв.

Чьqас мәрьвед кӧ дьһатнә щәм мьн, мьн жь wана дьпьрси:

«Жь ве бәqе у пире к'ижан р'ьндә? Һьнәка дьгот, пире р'ьндә, һьнәке дьне дьготьн бәqә р'ьндә у бь wи щур'әйи сера пире бәтал нәдьбу.»

— Хӧләсә, хорте дәлал, тә мьразе мьн кьр, дә ньһа тӧ бьхwәзә, әз жи мьразе тә бькьм.

— Әз тьштәки жи нахwәзьм,—хорт дьбежә,—т'әне тӧ р'е нишани мьнкә, әз дәремә сәр р'у ә'рде.

Хwәйе мале хӧрщә зер' мерькр'а дадьгрә, мәрики пер'а датинә у wи дьбьн, р'е дьхьн.

Хорт wәхте дәрдьк'әвә, иди льнге wи шабуна ә'рд нагрә, әw шәв у р'о хwә дькә йәк, wәки зу бьгьһижә мала хwә.

Хӧләсә, паши чәнд р'ожа әw эварәке дьгһижә мала хwә, дьбе әз р'абмә сәр к'ӧләке чька жьн-зар'е мьн чь дькьн, гәло саг'-сьламәтьн?

Хорт р'адьбә сәр хани, wәхте к'ӧләкер'а дьньһер'ә, чь бьнһер'ә, we жьна wийе дәсте хwә дайә бәр сәре хортәки, р'азайә.

Әw жь һерса иди т'әмул накә, т'ьвьнге стуе хwәда тинә харе у дьрежи гәдә дькә, wәки бькӧжә.

Һәма wи чахи ширәта калейә дьне дьк'әвә бире, кӧ «Сәбьр һәйә, ськ'анә».

Əw хеләке сәр к'öләке р'удьне, щьг'арәке дьк'шинә, дьбе чька жь хорт у к'öлфәта мьн чь дәст дьдә.

Хеләкә шәве дьчә-начә жьна wи хортр'а дьбе:

— Лаwо, ша һьнәки wеда һәр'ә, тә щи т'әмам жь мьн стәндйә.

Һәма wи чахи нот'ла т'асә ава сар сәр мерькдакьн, әw щида сар дьбә у дьбе: «Һәйле хwәде мала мьн хьраб кьри, нә әва кöр'е мьнә, һьндьк ма, wәки әз кöр'е хwә бькöжьм!» Һәма wи чахи әw дьбежә:

— Һәр'ә кале, әw к'әда мьнә се сала тә һ'әлалбә! Ширәте тә әз чьqас qәзйа хьлазкьрьм.

ШӘР'Е ЖЬНА БЬТЬРСӘ

Мәрьвәк чьqас сьбәйә дьа-дьрозга дькә, дьбе: — Хwәде, тö мьн жь шәр'-шьлт'аг'а хwәйки! Жьна wи р'ожәке мере хwәр'а дьбежә:

— Мерьк, тö чьqас р'ожә дьа дьки, дьбежи хwәде, тö мьн шәр'а хwәйки, qәт чьма набежи хwәде тö мьн жь шәр'е жьна хwәйки?

Мерьк гьлие жьна хwә бәр тьштәки һ'әсаб накә у һәла сәрда жи сәр wе дьк'әнә, дьбежә:

— Жьн чьнә, wәки шәр'е wана чьбә?

Әва гьлие мере wе гәләки wе дьгрә у дьле хwәда дьбе:—Бьра мьн у тәр'а qрарбә, wәки сәба ви гьлие тә

əз ə'щебəкə öса бинмə сəре тə, кö тö чьqас саг'би, бира тə нəчə у тö заньби чйə жьн у шəр'е we.

Р'ожəке мере we кö дьчə зəвие р'акə, əw нане мере xwə дьбə зəвие у чəнд мə'сйа жи дьк'ьр'ə, дькə бьне шалка xwə, дьбə. Wəхте мере we мач'а шот дьгрə, жь сəрикн дьчə сəре дьне, əw пəй мере xwə дьчə у мə'сйа давежə хəта щот. Паши нане нивро мерьк диса дəст бь р'акьрьна зəвие дькə, жньк жи фьраqе xwə һьлдьдə, һəр'ə. Wəхте мерьк зəвие р'адькə, дьнһер'ə, вайə хəта щотда we мə'сик к'əтйə, һьнəки weда дьчə диса мə'сики дьбинə, хöлəсə һ'əта сəре акосе эп'ещə мə'сиа дьбинə. Əw дьбе, wəлə əва шивəкə р'ьндə у пəй жьна xwə дьк'əвə, дьбе: «Жньк, мьн əв мə'си хəта щотда дитьн, эваре чекə, һ'əта əз тем.»

Эваре, wəхте мерьк жь щот вəдгəр'ə, дьбе: «Жньк, мьр'а шиве бинə».

Жьнк һьнə нан, qат'ьх дьдə бəр, дьбе: «Бöxwə»:

Мерьк дньһер'ə, wəки жьна wи мə'си нанинə бəр. дьбе:

— Жньк, к'ане тə мə'си ченəкьрьнə?

Дьбе:—Мерьк, мə'сие чь, тə к'əнге мə'си к'ьр'инə?

Мерьк дьбе:

— Жньк, ле мьн зəвиеда мə'си нəдитьн, нəда тə, һəла тə жи гот, wəки əзе һазьркьм, һ'əта тö эваре тейн.

Жньк дьбе:

— Меро, xwə тö дин нəбуйи, мə'си у зəви, qəт к'е дəwранада дитйə, wəки мəрьв зəвиеда мə'сиа бьбинə?

Мерьк диса сəр гьлие xwəда дьк'əвə у дьбе:

— Жьньк, xwə əз нə кор бум, мьн хәта щотда дит у да тә.

Жьньк дькә qәрәбальх у гази щинаре xwә дькә, дьбе:—Wәлә мере мьн дин буйә, wәрьн к'омәке бьднә мьн.

Щинар тен пьрс-пьрсйара дькьн, мерьк дьбе:—Һ'әйран, әз дин нәбумә, мьн иро хәта шотда чәнд мә'си дитьн, данә жьна xwә, wәки чекә, һ'әта әз жь шот вәдгәр'ьм, ньһа әз һатьмә, дьбе мә'сие чь, wәки ӧсанә, тӧ дин буйи.

Щинаре wан жи wәхте наве хәта щот у мә'сйа дьбһен, тенә сәр we фькре, wәки р'асти жи мерьк дин буйә. Жьньк т'әwәqә дькә, wәки мере we стунева гьредьн, йане на паши чуйна wана дьбә we у зар'ахә. Т'ӧ лавайи у диләке мерьк дәрбаз набьн у wи qәwин стунева гьредьдьн, дьчьн. Хеләкә шәве дьчә, мерьк бәр жьна xwә лава дькә, дьбе:—Жьньк, р'асти жи һ'ьше мьн сәре мьн чубу, әз иди п'акьм, һиви дькьм тӧ мьн бәрди. Дә, жьньк һ'әсабе xwә занә, wи бәрдьдә у р'адзен.

Сьбе диса мерьк р'адьбә, дьчә щоте xwә. Жьньк дьчә базаре, мә'сиа дьк'ьр'ә, р'ьнд сор дькә, дькә бьне савар у эваре, wәхте мере we те, дьдә бәр. Мерьк wәхте лоqәке-дӧда савар дьхә, дьнһер'ә сәре мә'сики вайә, бьне саверда те ханекьрьне, әw жь савар пашда вәдьк'ьшә, дьбе, «Жьньк, ви нани һьлдә, әз диса дин бум, мә'си тен бәр ч'ә'ве мьн».

Wи чахи жьньк дьк'әнә у дьбежә: «бьxwә, тӧ дин нәбуйи, тӧ ӧса саг'-сьламәти, чаwа дӧһ саг'-сьламәт бу-

йи, т'əне əва шəр'е жьна бу, wəки тӧ гиһанди ве р'оже.

Пашн ве йəке мерьк т'əзə фə'м дькə, wəки əва кьрьне жьна wи бунə. Жь we р'оже шунда мерьк wəхте дьа дькə, дьбе: «Xwəде, тӧ мьн жь шəр'е жьна xwəйкн»

ЖЬНА XWƏЙА MƏQƏCE

P'ожəке мер у жьн дьчьнə дəште, wəкн т'əсəлйа зəвйа xwəкьн, чька нəгьһиштйə, кӧ бьдрун.

Дьньһер'ьн дурва мəрик we зəвйа xwə дьдру.

Мер дьбе:

— Жьньк, тӧ зани əw мəрие һана пе чь зəвйа xwə дьдру?

Жьньк дьбе:

— Пе мəqəсе дьдру.

— Жьньк, əw нə мəqəсə, əw к'елəндийə,—мер дьбежə.

Жьньк дьбе:

— На, əw нə к'елəндийə, əw мəqəсə.

Əw дьчьнə дəве ч'ем, мер жьна xwəр'а дьбежə:

— Жьньк, ньһа бежə əw к'елəнди бу, йане мəqəс? Wəки тӧ р'аст нəбежи, əзе тə бавежмə аве.

Жьньк щаба wи дьдə, дьбе:

— Мəqəс бу.

Əw бəне we давежə нава we у дадьхə нава ч'ем, дьбе:

— Жньк, ньһа бежә әw к'еләнди бу, йане мәqәс бу?

Жньк дьбе:—Мәqәс бу!

Мерьк һ'эта навьке диса дадьхә нава ч'ем у же дьпьрсә.

Жньке бе һ'ьш диса дьбе мәqәсә.

Хöләсә, мерьк һ'эта бәр qьр'ьке жньке дькә аве, дьбе:—«Бежә, иди к'öтасйа тәйә».

Жньк диса öса шабе дьдә.

Мерьк һеј : дьбә у жньке давежә аве, т'әне дәсте wе дьминьн.

Әw ижар жи жь жньке дьпьрсә:

— Әw чь бу, мәqәс бу, йане к'еләнди?

Жньк дәсте хwә бьн аве дәрдьхә у мина мәqәсе дькә, йане мәqәсә.

Мерьк дьбе:—То сәр гьлие хwәда к'әти, гöне мьн тә нае,—давежә аве у же дурдьк'әвә.

Һ'эта ньһа жи жьна кö сәр гьлие хwәда дьк'әвә у гöһдарийа к'әсәки накә, жер'а дьбежьн «хwәйа мәqәсейә».

ЧАWА МӘРИКИ МЕРАНИЙА ХWӘ ЖЬ ДИК ҺЬЛДА

Мәрик һәбуйә, наве wи Ә'ли буйә. Готьна готийа Ә'ли зьмане һ'әму р'öһ'бәра заньбйә.

Р'ожәке, wәхте әw дьчә гоме, кö т'әсәлйа дәwаре

xwəkə, дыньһер'ə га у к'əра wи we һəвр'а хəбəр дьдын. Г'а газьне xwə ль к'əре дькə, wəки wи хенжи р'оже шəв жи дьднə хəбате, əw öса wəстиайə, wəки жь һ'ал к'əтйə. Wи чахи к'əр шеwре дьде у дьбежə: «Мала тə авабə, wəки тö wəстиайи, сьбе xwə нəxwəш бавежə, жь ə'рде р'анəбə, wи чахи малxwe тə набə хəбате, те xwəр'а һесаби». Ə'ли һəми һаж жь шеwра га у к'əре һəбйə, əw сьбе qəстбəндə диса нот'ла һəрр'ож те гоме, wəки га бьвə щот, дыньһер'ə гакн wи we һəла мəг'əлə, əw дö-се шьва ль га дьхə, ле га р'анабə, Ə'ли га т'əwледа бьр'чн дьһелə, к'əре р'əх геда гьредьдə у дьчə щот.

Ə'ли һəрге р'оже майин нава нивро 2-3 сəһ'əта щот бəр'дьда, га һеса дьбун, ле иро, ə'йната к'əрер'а əw низ сəһ'əте жи щот бəр'надə, һəла сəрда жи к'əре та дькə. Эвара дəрəнги əw щот бəр'дьдə у те мале.

Wəхте Ə'ли га дьбə тəwле, дыньһер'ə, wəки жьна wийе ч'еләке дьдошə.

К'əр т'əмамийа р'еда дöшöрмиш дьбə, р'о дькə, дьпнвə кö нщар чаwа бькə, wəки жь ве qəде хьлаз бьбə. Щарна əwи ч'ер'и xwə дькьр, кö шеwра öса чьма да ге, wəки ньһа дəwса wи дьхəбьтə. Һəла Ə'ли к'əр у га т'əзə анибу т'əwле, к'əр незики ге дьбə у дьбежə: «Мала тə хьраббə, зу р'абə, малxwe йəкир'а дьгот, кö гае мьн нəxwəшə, əз чумə мале, əзе шəржекьм».

Wəхте га наве шəржекьрьне дьбһе, дəрбер'а р'адьбə сəр xwə, альф дьxwə. Һəма wи чахи Ə'ли кö хəбəрдана wана дьбьһе, xwə зəвт накə, дьк'əнə.

Жьна Ә'ли ә'щебмайи дьминә, wәки мере we бейи т'ö мә'на к'әнйа.

Wи чахи жьньк мере хwәр'а дьбежә:

— Мерьк, хwәде херкә, тö чьма к'әнйаи?

Ә'ли дьбе:

— Жьньк, qәт, öса гьлик к'әтә бира мьн, әз к'әнйам. Жьньк педа дьк'әвә, илаhи-билаhи гәрәке тö мә'на к'әне хwә мьнр'а бежи.

Әм бир нәкьн бежьн, гава мерьк бьгота әз зьмане h'әйwанәт заньм, әwe wи чахи бьмьра.

Мерьк лаваи-дилайи жь жьна хwә дькә, wәки дәст жь йаха wи бьк'шинә, әw жер'а сонд-сәләwәта дöхwә, hәрге әw мә'на к'әне хwә бежә, әwe бьмьрә.

Жьньк сәр гьлие хwәда дьк'әвә у бәрк' дьсәкьнә, wәки әw мә'на к'әне хwә бежә. Мерьк дьньhер'ә бошә, дьбе: «Дә, к'әфәне мьн биньн hазьркьн, ава мьн гәрмкьн, әзе мә'на к'әне хwә бежьм». H'әта жьна wи аве гәрм дькә, к'әфәне wи тинә hазьр дькә, әw дьчә дәрва, те. Әw дьньhер'ә, we дике wана нава мьришка к'әтйә у wана дьдә бәр нöкöла, дьбе: «Хwә әз жи Ә'лие хwәйе мә ниньм, wәки жь жьна хwә нәwерә у сәh'әтәкә дьне шунда we бьмьрә».

Wи чахи мерьк дьбе: «Hәйле мала мьн хьраббуйи, әз wәкә ви дики жи набьм, әw дькарә сәрк'арие 30 мришка бькә, әз ньк'арьм сәрк'арие жьнәке жи бькьм».

Әw арк'олк hьлдьдә у дьчә дора жьна хwә. Wәхте 3-4 дара дьдә к'еләка we, жьньк лавайа мер дькә у дьбежә:

— Мерьк, мьн qəлəт кьрийə, мьн нək'ӧтə у мə'на к'əне хwə мьр'а нəбежə.

Бь wи щур'əйи Ə'ли меранийа хwə жь дикəки һьлдьдə у жь мьрьне хьлаз дьбə.

АQЬЛБƏНД

Аqьлбəндəки нав у дəнг се аqьлбəнда жь wəлатəкı т'əглифи wəлате хwə дькə у дьбежə:

— Гəли аqьлбəнда, мьн һун т'əглифи wəлате хwə кьрьн, wəки wəлате мьн сет'икьн, сəйрангəкьн у чь кӧ бьвиньн, мьнр'а шьровəкьн.

Əв һəрсе аqьлбəнд wə'дəки нава wəлет дьгəр'ьн, р'ожəке əwана р'ева р'асти щотк'арəки тен. Дьнһер'ьн щотк'ари сьве һ'əта эваре сəр хəтəке сəкьнийə, чьмки əwи гак р'аст гредабу, йəк-ч'əп. Гаки хwə аликида дьк'ьшанд, йе дьн жи аликида. Щотк'ари жи һəрдӧ га нав шьвада р'əш у шин кьрьбу, диса шӧхӧл пешда нəдьчу.

Аqьлбəнд һəв дьк'əньн у жь wи щотк'ари дурдьк'əвьн. Əwана р'асти ашəки тен, дьвиньн аш wəхта гəньм дьһерə, ар дьк'əвə дəwла аш у нав авер'а дьчə. Һəрсе аqьлбəнд ч'ə'ве һəв дьньһер'ьн, т'ӧ тьшти сəрwəхт набьн у дьчьн.

Wəхтəке шунда əw р'асти чəнд «мəрйе əвсəнə» тен. Wана авайик сиwах дькьр, дəwса һ'əр'ие хwəлие бь нока сиwах дькьрьн, ле нока диwерва нəдьгьрт. Əw п'алə дьп'əр'ьтин, дьбьə'щин бəр гəрма һавине, ле шӧхӧле

wан пешда нәдьчу. Вра жи әwана тьштәки сәрwахт набьн у дәртен дьчьн.

Wәхтәке шунда әwана р'асти шьванәки тен, шьван дьньһер'ә, wәки әwана нә жь wи wәлатинә. Әw пьрсдьньһер'ә, wәки әwана нә жь wи wәлатинә. Әw пьрс-пьрсйара жь wана дькә, чька qә wәлате wанда чь дитьнә? Әwана чь дитьбун, шьванр'а йәко-йәко шьровәдькьн. Шьван дьбе ле һун qәт чь жь wана сәрwахт бун?

Аqьлбәнд дьбежьн:—Wәлә әм qәт тьштәки сәрwәхт нәбун. Шьван дьбе:—Qöрба, әw чь кö wә дит, һәр тьштәк нета we һәйә. Аqьлбәнде wәлате мә һун щер'ьбандьнә, wәки wә те дәрнәхстйә, һуне бәр wи бьбьнә сосрәт у аqьлбәндиа wәйе п'учбә.

Шьван дьбе:—Qöрба, дә ньһа гöһдарикьн, әзе wәр'а бежьм. Әw щотк'аре кö гае хwә р'асто-ч'эпо гредабу, әwи дьхwәст бьгота, әw мәрие кö бет'ьфаqьн у гöһдариа һәвдö накьн, минани ви щотк'ари шöхöле wана пешда начә. Ле дәрһәqа ашда әwи дьхwәст бьгота, wәхте малхе мале бьхәбьтә, qазанщкә, бинә, ле кәвани дәсте хwә нәдә бәр, we мина wи аше бе дәwьлбә, йәка wана набә дöда.

Бь сиwахкьрьна диwер аqьлбәнде мә дьхwәзә бежә, wәки мәри әфсәнәбә, беһ'ьшбә, йәке жи бежи йәкә, һ'әзари жи бежи йәкә, т'ö гьли сәре wида р'унане, ноли чәнга нока диwерва нагрә.

Ле һун заньбьн, wәхта һун чун гиһиштьнә һәрама аqьлбәнд, әwе дәрһәqа ван йәкада бьпьрсә, паше we wә бьбә, к'очьк-сәрәкә öса нишани wәкә, wәки дәве wәе харбә.

Əwe бeжə: —Һун чь qимəти, чь баһайи дьдьнə к'очьк-сəра мьн?.

Һун гəрəке бeжьн: — Wəки баранəкə нəрме xwə бьбарə, һəйаме мəй гьртьна зəвйа, we бəранбəри к'оч-ка тə дəре, чьмки барана р'ожəке дьнйаке т'ер дькə, ле к'очк-сəра тə дьнйаке т'ер накə.

Əwана чəнд р'ожа жи нава wəлет гəр'йан у диса вə-гəр'йанə щəм аqьлбəнд.

Аqьлбəнд паши хош-беша жь wана пьрси:—Гəло wə wəлате мьда чь дит, чь wə xwəш һат, чь xwəш нəһат, wə чь тьште ə'шеб дит?

Аqьлбəнд дьбежьн: —Xwəде wəлате wə авакə, wəлə wəлатəки п'акə, мəрие wə жи һ'əйфьн, мə wəxте гəр'а xwə чəнд ə'щеб жи дитьн.

Гəло wə жь wан ə'щеба чь бьрə мьсьлə'те?—Аqьлбəнд дьбежə. Һəрсе аqьлбəнд йəко-йəко wир'а шьро дькьн. Аqьлбəнд дьвинə, wəки əwана сöр'а һəрсе ə'шеба жи пе һ'əсйанə. Ле гəло к'е wанар'а готйə?

Əw һəрсе аqьлбəндар'а дьбежə:

— Qöрба, əз дьньһер'ьм, wəки дəрһəqа ве йəкедa мəрики wəр'а готйə, гəрəке һун наве wи мьнр'а бежьн, кö нəбежьн, əзе сəре wə һəрсека жи лехьм. Һəрсе аqьл-бəнд дьньһер'ьн кö илаща wана һатə бьр'ине, дьбежьн: —Wəлə фьлан шьвани мəр'а готйə. Паши готьна wана əw гази чəнд гьрə-гьра дькə, дьчə щəм шьван дьбежə:

— Мьн сəкьрйə тö мəрики аqьлбəнди, əм һатьнə вьра, əз дьxwəзьм бəр һаqас щамера əм һəв бьщер'ьбиньн.

Шьван дьбе:—Сәр ч'ә'ве мьн, к'әрәмкә гьлие xwә бежә.

Аqальбәнд дьбе:—Тӧ ве ч'еләке дьбини, әва ч'еләка авьсә, голка we сорә, ә'ни'а гольке жи бәшә.—Шьван дьбе:—Р'астә, голькә сорә, ле нә бәшә, дела we сьпийә, әw к'әтйә бәр ә'нйа гольке. Әwана шәрт дьгрьн у ч'еләке шәржедькьн, дьньһер'ьн, р'асти жи хәбәра шьванә. Паши we йәке аqьлбәнд у шьван дьбьнә бьре һәвдӧ, дьбе шире тә тә һ'әлалбә, тӧ сәр мьнр'ани.

Р'ожәке аqьлбәнд дьбежә хӧламе xwә, дьбе һәр'ә мәр'а харьнәкә ӧса бинә, wәки һьм әм бӧхӧн, һьм һ'әйwане мә бьхӧн, һьм мьришке мә бьхӧн.

Хӧлам даг'ли шәһәр дьбә, жь к'е пьрс дькә, к'әс щаба wи надә, дьбе:—Кӧр'о, тӧ р'йа xwәде к'әти, харна ӧса к'ӧ һатйә? Паше әw р'асти т'ӧщарәки те, гьлие xwә жер'а дькә. Wи чахи т'ӧщар һәр тьшти фә'м дькә, дьбе:—кӧр'о, тӧ зәбәшәки бьбә. Wәхта хӧлам зәбәше тинә, аqьлбәнд жь хӧлам дьпьрсә, дьбе:—к'е әва гьли тӧ һин кьрьн?—Хӧлам дьбе:—Wәлә фьлан т'ӧшари мьнр'а гот.—Аqьлбәнд пер'а-пер'а дьшинә пәй т'ӧшар. Wәхте аqьлбәнд дьньһер'ә т'ӧщар һат, пашда дьчә, дәсте xwә дьдә сәр сәре xwә, т'ӧщар жи дәсте xwә дьдә бәр дәве xwә.

Жьна аqьлбәнд же дьпьрсә, дьбе:—Чьма тә дәсте xwә да сәр сәре xwә?

Аqьлбәнд дьбежә: —Мьн т'ӧщарр'а гот, әз дьхwәзьм сәре xwә xwәйкьм, т'ӧщар гот, wәки тӧ дьхази сәре xwә xwәйки, дәве xwә бьгрә.

4—987

Aqьлбənд дьньħер'ə, wəки т'öщар жи мəрики занəйə. дьбе:—Qöрба, тö жи мəрики занəйи, əм дö бьранə, тö жи сəр мə е сьсйа.

ЖЬН ЖИ ҺӨНƏ, ЖЬНКОҚ ЖИ ҺƏНƏ

Wəхтəке п'аще wəлатəки wəзире хwəр'а п'əв дьк'əвə у нав wəлəте хwə дьгəр'ьн. Хелəкə шəве əwана нава шəħəр дьгəр'ьн, паше wəхте дьчьнə qəрахе шьħəр, дина хwə дьдьне, we дурва ч'ьрак хöйа дькə. Əwана хwə we ч'ьрае дьгрьн, дьчьн, дина хwə дьдьне вайə, вьра we чадьрəк лехьстьнə, ħöндöр'е чадьреда we букəк р'унь-штйə, сəре хортəки ч'ə'вр'əш сəр чока wейə, we бь п'о-р'е хортр'а дьлизə.

П'аша дьбе:

— Wəзир, гəло жь вана бəхтəwартьр мəрьв ħəнə? Бьньħер'ə, чьqас ħəвдö ħ'ьз дькьн.

Wəзир дьбе:

— П'ашайи сахбə, wəрə əм буке бьшер'ьбиньн, чька əw пьш хортда хwə qəлп нинə.

П'аша пер'а-пер'а qаил дьбə у wəзир дьчə бəр дəре чадре дьзпва гази буке дькə.

Бук сəре мере хwə жь сəр чока хwə датинə сəр бə'л-ги у те к'а бьнħер'ə əw мерьк чь дьбежə.

Wəхте бук те щəм wəзир, əw дьбежə:

— Qиза qəнщ, əз wəзире п'ашемə, ħежа мьн у п'аше т'əвайи тö дити, дьле п'аше к'əтə тə, ħəрге тö р'азийи,

тьштəки бинə сəре мере xwə, əме сьбе бен тə бьвиньн.

Wəхте жььньк ван хəбəра дьбhе, дəрбер'а р'ази дьбə.

Wəзир те дьбежə п'аше, wəки əw нə кö т'əне пьш мерва qəлпə, ле əw Һазьрə, wəки хорте бəлəнгаз бькöжə жи.

Wəхте п'аша ван хəбəра дьбhе, дəст xwəда wəзир пашда дьшинə, wəки жьнькер'а бежə мə h'əнəке xwə кьрйə.

Һ'əта wəзир вəдгəр'ə xwə дьгьhинə жьньке, wəки бежə мə h'əнəке xwə кьрйə, дина xwə дьде, жьньке сəре хорт жекьрйə у бəрбь wана те.

Wəзир wəхте ч'ə'в сəре гəдə дьк'əвə, ə'щебмайи дьминə у дьбежə:

— Форqа бефə'м, тə чь кьр, нə мə дьхwəст тö бьщер'ьбандайи? Wəзир hahанга те щəм п'аше у дəрhəqа wе йəкеда жер'а дьбежə. П'аша гəлəки бəр xwə дьк'əвə, нищьрмиш дьбə, wəки р'уе сьвкайа xwəда бу сəбəбе щанийа хорте бəрмьраз. Əw ə'мьр дькə, wəки wе жьньке бьгрьн у биньнə щəм wи. П'аша haqас жь кьрьна wе жьнке hерс дьбə, qьраре дəрдьхə, кö чьqас жьн у qиз wəлате wида həнə, гьшка бькöжьн.

Wəзир-wək'иле wи гəлəки педа дьк'əвьн, wəки əw wе qрара xwə пашда hьлдə. П'аша гöhдарйа т'ö мəрики накə, дьбе гəрəке əм сьбе дəст бь хəзакьрьна жьна бькьн.

Сьбе hун тен, пешйе жьна мьн у qизе мьн дькöжьн, öса жи жьн у qизе xwə дькöжьн, паше дəсг бь хəзакьрьна жьне wəлет дькьн.

П'аша we р'оже диwане зу бәла дькә у ә'мьр дькә, wәки сьбе зу бенә щәм wи. Wәзир wәхте зу дьчә мале, баве wи дьбежә:

— Хербә лаwо, иро чь qәwьмийә, wәки һаqас зу һати, нәби нәхwәши, дьвиньм, wәки тә р'әнге хwә авитйә.

Wәзир иди хwә зәвт накә, хwә давежә п'есира жьна хwә у дьчә р'уе we.

Баве wи ә'шебмайи дьминә, wәки әва чәнд салә, кӧ әwи кӧр'е хwә зәwьщандйә, ле һәла нәдитйә, wәки р'ожәке кӧр'е wи бәр wи жьна хwәр'а хәбәрдә, ле иро чь qәwьмийә, wәки әw бәр wи дьчә р'уе жьна хwә?

Wәхте wәзир дьньһер'ә баве wи инщьрмиш бу, дьбе:

— Баво, бьбахшинә бона р'уданйа мьн,—у we дәме qьрара п'аше дәрһәqа хәзакьрьна жьнада баве хwәр'а дьбежә. Баве wи дьбе:

— Лаwо, р'абә әм һәр'нә шәм п'аше, әзе жер'а чәнд гьлйа бежьм.

Кӧр' дьбе:

— Баво, qәт хwә бадьлһәwа сьвьк нәкә, нәчә шәм п'аше, әw т'ӧ щара жь qьрара хwә пашда вәнак'ьшә, чьмки әва чьqас wә'дә бу т'әмамйа диwане педа к'әтьбу, тьштәк же дәрнәк'әт.

Бав дьбе:

— Лаwо, тьшт же ченәбә, әме ледьн бен, хwә п'аша мә накӧжә.

Wәзир у баве хwә р'адьбьн, дьчьн диwана п'аше.

П'аша wәхте ч'ә'в баве wәзире хwә дьк'әвә, бәрва р'адьбә у щи нишани wи дькә, wәки р'уне. (Әм бир

нәкьн бежьн, wәки баве wәзире wи, wәзире баве wи буйә, ләма жи әwи гәләки qәдре wәзире баве xwә дьгьрт). Wәхте п'аша щи нишани wи дькә, кӧ р'уни, әw дьбе:

— П'ашайи саг'бә, әз р'унанем, т'әне гьлики мьн һәйә, һәрге изьн һәбә, әз дьхwәзьм бежьм у һәр'ьм.

П'аша дәст xwәда дьбә мьсьлә'те, кӧ әw дәрһәqа qьрара wида һатйә. П'аша дьбе:

— Тӧ чаwа wәзире баве мьн у кӧр'е тә чаwа wәзире мьн, әз гәләки һӧрмәта тә заньм, ле чь дьминә дәрһәqа qьрара мьнда, әз һиви дькьм, wәки we дәрһәqеда т'ӧ тьшти мьр'а нәбежи, әw qьрар гәрәке бе миасәркьрне.

П'аша саг'бә, әз т'ӧ һиви жь тә накьм, әз дьхwәзьм сәрһатике бежьм у һәр'ьм, паше к'ефа тәйә, чь дьхwәзи бькә. П'аша изна wи дьдә у әw дәст бь сәрһатйа xwә дькә.

— Wәхте щаһьлйа, xwә,—кале дьбежә,—wәз һ'ә'рәфбаши бум, сәрк'аре чьл һ'ә'рәфбашийа; әw щие әм ле дьгәр'йан qәт тәйр-тәйрада xwә жи нькарьбу сәр'а бьфьр'йа. Мә базьрган дьшеландьн, дьз у qачахи дькьр, сәре р'йа дьгьрт у бь wи шур'әйи дәрбаз дькьр.

Р'ожәке хәбәр мьр'а анин, wәки сиарәк ера мәр'а дәрбаз дьбә.

Мьн ә'мри сәр һ'ә'рәфбашики xwә кьр, wәки һәр'ә бьнһер'ә, чька әw чь сиарә, һәрге мәрики бәләнгазә, нихальфйә р'е нишанке бьра һәр'ә, һәрге сиарәки хере нинә, бьшелиньн, бәрдне бьра һәр'ә.

Чәнд дәqә жь чуйина һ'ә'рәфбаши дәрбаз нәбьбу,

ћəр wəхтəке мьн дина хwə даеда, һ'ә'рәфбашне мьн кӧ шандьбу, we нава хуне мәwьщи вəгәр'йа һатә мале.

Wəхте əз ч'ә'в хуна сəрч'ә'ве һ'ә'рәфбашие хwə к'этьм, бәр ч'ә'ве мьн бу тə'ри, wəки әw чь сйарә, кӧ əм бәр тьштәки данәнинә у һ'ә'рәфбашие мьн кьрйә ве р'оже.

Мьн иди жь һ'ә'рәфбаши тьштәк нәпьрси, əз һәспе хwә сйар бум т'әк-т'әне пәй сиар к'этьм. Wəхте əз гьһиштьмә сйар, мьн дәйн ле кьр, wəки əw к'аре хwә бькә, əме шәр'кьн. Сиар сәкьни у щаба мьн аwа да:—Хорто, əз ћиви тә дькьм, wəки весьбе тӧ жь сәр р'йа мьн ћьлди, əз мәрики бәрмьразьм, дьчьмә бона мьразә хwə.

Мьн готе, wəки qәт п'әләп'ьстукйа мәкә, т'ӧ мьраза ньзаньм, һ'эта иро əз сәре тә женәкьм, дьле мьн р'ьһ'әт набә.—Сйар гот:—Дә гӧне тә стуе тәбә!

Мә р'ьк'еби һәвдӧ кьр, бу шьнгә-шьнга шур у мәрт'але мә. Паши we йәке ида əз ньзаньм чь qәwьми, һәр wәхтәке мьн ч'ә'ве хwә вәкьр, әзи ә'рдемә, хун бәр мьн буйә гол, шәв жи ль мьн һатйәниве шәве.

Əз дӧшӧрмиш бум, wəки ида əзе бь чь р'уйи вəгәр'мә щәм һ'ә'рәфбашие хwə. Мьн qьрар кьр, wəки əз бьдмә пәй wи хорти у һ'әр'ьм, йане əзе wир'а бьвмә һәвал, йане жи бьра әw мьн бькӧжә. Əз к'әтмә пәй р'еч'а сйар у чум. П'ьр' чум, һьндьк чум, əз гьһиштьм п'ала ч'йаки, мьн дина хwə даеда, к'оч'ьк—сəрәк we сәре ч'йейә. Мьн хwә ль we к'оч'ке гьрт у чум. Wəхте əз гьһиштьмә к'оч'ке, хорт ч'ә'в мьн к'әт, к'әнйа у гот:

— Ћа хорто, хwәде херкә, тӧ чьма һати?

Мьн гот:—Аг'а, əз һатьмə, йан гəрəке тӧ мьн бькӧжи, йане жи əзе бем щəм тə у бьвмə һəвале тə.

Əwи гот:—Р'асти əз бежым, һатьна тə нə щайиз бу, ле wəки тӧ һати, əз тə пашда вəнагəр'иньм.

Əw чəнд р'ож бу əм щəм һəв бун, р'ожe əм дьчунə р'aw-неч'ире, эваре дьһатьн һьнəки шəвберийа хwə дькьр у һəр кəсəк мə дьчу от'аха хwə р'адьза.

— Р'ожəке хорт мьр'а гот, wəки һəспа һазьркə, əме ишəв щикида һəр'ьн. Мьн т'əмамиа р'ожe һəсп р'ьнд ч'ерандьн, авда, бəре эваре зин у бусате wана ле кьр у һивйа ə'мре аг'е бум.

Wəхте тə'ри к'этə ə'рде, əм һəспа сйар бун, əw к'этə пешйе, мьн жи да ду. Кӧле мала баве сйар к'əвə, əwи ӧса дажот, мьн анщах хwə пер'а дьгиһанд. Ида əз ньзаньм əм п'ьр' чун, йане һьндьк, һəр мьн дина хwə дае, əме бəр сурəке сəкьнинə. Хорт жь һəспе пəйа бу у мьр'а гот:

— Хорто, һ'əйфəкə мьн ви шəһəрида һəйə, эва чəнд щарə əз темə вьра, мьр'а лəв нае, иро əз сəр бəхте тə һатьмə, чька ве дəрбе хwəде чь дькə?

Əзе ньһа бьк'əвмə нава шьһəр, һəрге wəхтəке шунда һəwар ль шьһəр к'əт у əз нəһатьм, тӧ һəр'ə, ог'ьрбə. Тӧ һəр'и əwe һəбуна мьн жи бьби, бьра тə хwəш һ'əлалбə. Ле һəрге əз һатьм, һəмин əме диса т'əвайи вəгəр'ьн.

Мьн готе:

— Аг'а, qьрар-qəсəмбə, əзе жи тəр'а бем, чьма хуна

мьн жь йа тә сортьрә, wәки тӧ тей кӧштьне, бьра әз жи бемә кӧштьне.

Хорт изна мьн нәда, мьр'а гот, wәки әм hәрдӧ hәр'ьн, we мә бьh'әсьн у әме бадьлhәwа зайбьн. Әwи hәспе хwә да дәсте мьн у бь сурева hьлк'ьшйа. Һәла хеләк дәрбаз нәбьбу, hewарзә ль шьhәр к'әт. Тьркин дьле мьн hат, wәки ә'сәйи хорт гьртьн. Һәла әз ван мьталададабум, wәхтәке мьн дит, хорт hат, we т'орбәк жи дестда.

Мә ида мәщал нәдае, әwи т'орбә да дәсте мьн, әм hәспа сйар бун у мә ажот. Мьн р'ева т'ә'мул нәкьр, дәсте хwә да т'орбә, чька ви т'орбәйида чь hәйә, wәки әви анйә?

Дина хwә дае, wәки вайә, се сәри теданьн. Wәхте әм гьhиштнә мале, әwи әw сәри данинә сьвдәре, диса hәр йәке мә чу от'аха хwә, р'азан.

Сьбе шәбәqе хорт дәй ль мьн кьр, әм р'абун, чунә нава баг'че wи.

Нава баг'чәда се мәзәл hәбун, әwи готә мьн, wәки бәр сәре wан мәзәла hьнәки бьк'ольм, wәки әw сәрие мә аниниә, әм бәр сәре мәзәлда ч'ә'лкьн. Әwи жи к'омәк да мьн, мә h'әрсе сәрие кӧ анибун, hәр йәке бәр сәре мәзәләкида ч'ә'лкьр.

Паши we йәке әwи ә'мри сәр мьн кьр, wәки р'әх wан мәзәла мәзәләки дьне бьк'ольм.

Wәхте әwи наве к'олана мәзәл да, qӧрф к'әтә дьле мьн, мьн дьле хwәда гот, wәки әва мәзәле hана жи

мьр'а дьк'олә, әwe мьн бькöжә, wәки әз сöр'а wи бәла нәкьм.

Әз чь сәре wә бешиньм, бь һ'ал нә ч'арәки мьн мәзәл к'ола. Wәхте мьн к'ола, к'öта кьр, әwи гот:

— Qöрбан, дә тö һәр'ә мале, исмәки мьн һәйә, әзе бьхуньм, паше wәрә әзе тәр'а бежьм, wәки әм чь бькьн.

Әз һьнәки жь wи дур к'әтьм, мьн хwә да бәр тә'лде дивер у wи ньһер'и чька әw чь дькә. Мьн дит, wәки әw чу бәр мәзәле ә'wльн у гот:

— Һәйло ль мьн баво, һәйло ль мьн баво, мьн һ'әйфа тә дәсте хwә һьлда.

Чу бәр сәре мәзәле орт'е гот:

— Һәйло бьрао, һәйло бьрао, мьн һ'әйфа тә дәсте хwә һьлда.

Паше чу бәр сәре мәзәле к'öтасие, гот:

— Һәйло мьн хwәйо, һәйло мьн хwәйо, мьн һ'әйфа тә дәсте хwә һьлда.

Wәхте әwи гот «һәй ль мьн хwәйо» wи чахи мьн те дәрхьст, wәки әw qизә у әз вәгәр'йам бәрбь we чум.

Һ'әта мьн хwә гиһанде, әwe һöндöр'е мәзәле к'олайида сорани авитә нава хwә у бу дö кәрийа.

Wәхте әз незик бум у мьн qәт'абе сәр ч'ә'ве we һьлда, чь бьнһер'ьм, qизәк нинә, һ'öсьлщәмаләкә. Һьлбәт һ'әйфа мьн гәләк ле һат, әз р'уньштьм сәр щьнйазе wеда эп'ещә гьрйам, паше мьн әw р'ьнд к'әфьнанд, дәфьнанд у мале we жи һьлда у әз һатмә ви шьһәри. Wәхтәке шунда бумә wәзире баве тә...

Әз wәр'а бежьм, wәки һ'әта ньһа жи мале we жьнь-

кейә, wәки әм дöхöн у we т'ера кöр'е кöр'е мьн жи бькә.

П'ашайи саг'бә, жьн һәнә, жьнкок жи һәнә. Wәки һун чунә р'асти форqәке һатьнә, wә т'ьре һ'әму жьн жи öсаньн у бона we йәке жи һун т'әмамйа жьна һатьнә хәзәбе.

Паши qьса wәзире баве хwә п'аша шашйа хwә фә'м дькә у дәрһәqа хәзакьрьна т'әмамйа жьнада qьрара хwә бәрәм дькә.

ШИРӘТЕ БАВЕ

Wәхтәке хортәк дьчә шәһәрәки хwәндьна хwә һьлдьдә, wедәре жи дьзәwьщә у дьминә. Р'ожәке баве хорт р'адьбә, дьбе әз һәр'ьм чька кöр'е мьн qәт чь дькә, чь накә, һ'але wи чйә? Wәхте әw дьгьһижә мала кöр'е хwә, дьньһер'ә кöр'и нә ль малә, бука wийә мал. Әw сәламе дьдә буке, дьбе әз хәзуре тәмә. Бук гöһ надә хәзур, wир'а дьбе р'уне, һ'әта эваре кöр'е тә те.

Хәзур буке дьньһер'ә, т'ьм-т'ела мале дьньһер'ә, һ'ьше wи жь буке набьр'ә.

Әw иди насәкьнә, һәспе хwә дьк'ьшинә, букер'а дьбежә:

— Бежә кöр'е мьн, wәлә баве тә һат, шöхöле wи һәбу зу вәгәр'йа, тö öса жи бежеи, wәки баве тә дьгот мала wи хwәш малә, ле дәрге бәр нә т'ö тьштә, бьра

ә'сә бьгöhезә. Wәхте мере we те мале, әw дәрhәqа hатьна баве wида жер'а дьбежә.

— Ле тә qәт чь ә'зәт-qöльх баве мьр'а кьр?—Мере we же **дьпьрсә.**

— Баве тә нәсәкьни, әw ләз чу, т'әне мьр'а гот: «Тö бежи кöр'е мьн, мала wи хwәш малә, ле дәрге бәр нә т'ö тьштә, бьра ә'сә бьгöhезә». Хорт нета баве хwә дьбә мсләте у жьна хwәр'а дьбежә:

— Ә'вда хöде, тö мьр'а дәст нади, сьбе к'аре хwә бькә, бе шәр'-дә'w hәр'ә мала баве хwә.

Чәндәки шунда хорт диса дьзәwьщә, жьнәкә дьне тинә. Сал те сале баве гәдә диса к'аре хwә дькә дьбе әз сәр кöр'е хwәда hәр'ьм, чька h'але wи бу чь. Бав wәхте дьгьhижә мале, h'ьше wи ве буке жи набьр'ә, диса we т'әмие дьдә буке у пашда вәдьгәр'ә. Хöләсә, гәдә ве жьна хwә жи бәрдьдә, йәкә дьне тинә бәр мала хwә.

Чәнд сал дәрбаз дьбьн, баве хорт диса те мала кöр'е хwә.

Дина хwә дьде, we кöр'е wи йәкә дьне кьрйә бәрмалйа хwә. Wәхте бук пе дьh'әсә әw баве мере wейә, бәр дьбә дәзмала сәр дәста. Жер'а ә'зәт-qöльхе дькә, льнге wи дьшо, жер'а щийа датинә, дьбе: «Hьhа тö wәстиайи, hьнәки hесабә, h'әта кöр'е тә те».

Хәзур hьнә нан дьхwә, hәспе хwә дьк'шинә у дьбежә: «Буке, әзи ләзьм, hивйа кöр'е хwә насәкьньм, ле тö бежейи, мала wи хwәш малә, дәрйе бәр жи хwәш дәрийә, бьра мьqати дәре хwәбә.

ХОРТЕ АQЬЛБӘНД

Хортәки щаhьл хwәр'а т'әркәсәри дьне дьбә, дьбе әзе hәр'ьм хwәр'а быгәр'ьм, чька qәт дьнеда чь hәйә, чь т'öнә? Әw р'ожәке р'ева р'асти каләки те. Әве тә у кале дьвьнә hәвал у hәвр'а дьчьн.

Р'ева, wәхте ч'ийак дьк'әвә пешйа wан, хорт дьбежә:—Баво, wәрә әм хwәр'а нәрдәwана чекьн, wәки hесә hьлк'ьшьн. Кале гöh надә гьлие wи, дьле хwәда дьве:— Әве дин жь к'ö р'асти мьн hат, әме чаwа ви ч'и'ае h'ьзмәтида нәрдәwана чекьн?

Әwана диса р'йа хwә дьщә'диньн, хеләке шунда дьгьhижьнә ч'әмәки, хорт дьбежә:—Баво, wәрә әм сәр ви ч'әми п'ьраке чекьн.—Диса кале гöh надә гьлие wи, әwана хwә п'ехас дькьн, жь ч'ем дәрбаз дьбьн. Әwана п'ьр' дьчьн, hьндьк дьчьн, дьгьhижьнә бәр зәвике. Хорт дьсәкьнә, калер'а дьбежә:

— Гәло хwәйе ве зәвйе бәре wе харйә, йане wе т'әзә бьхwә?—Кале диса дьле хwәда дьбе: «Хwәде әви лап кьраскьнә, зәви hәла шинә, әw дьбежә әwи бәре wе харйә, йане на?»

Wәхте әwана дьгьhижьнә бәр гöнд, дьбиньн, wе мәрики ч'ә'л дькьн. Хорт диса дьсәкьнә, калер'а дьбежә:— Баво, гәло әв мьри мьрйә, йане саг'ә?—Сәр ви гьлие wи жи кале дьк'әнә у р'йа хwәда дьчьн. Wәхте иди әwе жь hәв бьqәтьн, әw калер'а дьбежә:

— Баво, гәло әв гöнди шенә, йане хьрабәйә? Кале иди тә'мул накә, дьбежә:—Ло хwәде мала тә у ван

пьрсе тә хьрабкә, те дьвини гӧнд т'ьжи мәринә, тӧ чаwа дьбежи әва гӧнда шенә, йане хьрабәйә?

Хӧләсә, гәдә дьк'әнә у әwана һәвдӧ дьԛәтьн.

Wәхте кале дьчә мале, ԛиза wи дьньһер'ә, wәки баве wе һерс к'әтйә. Qиз дьбе:—Баво, хwәде херкә, тӧ чьма һа һерси?—Бав дьбежә:—Ло лао, wәхте әз жь гӧнда дьһатьм, р'ева хортәк р'асти мьн һат, ньзам әwи динбу, йане сәр һ'ьше хwә бу, гьлие ӧса дьготьн, к'әне мьрйа пе дьһат.—Һьлбәт чь дьгот?—Qизьк же пьрс дькә.

— Ло гьлие wнйә әвсәнә к'а тенә бира мьн? Wәхте мә да һәвразәки, әwи го:—Wәрә әм нәрдәwана чекьн, wәки һеса һьлк'ьшьн. Әм чунә бәр ч'ем го:—Wәрә әм п'ьраке сәр ви ч'әми чекьн. Һатьнә бәр зәвйе, һәла зәви шин бу, го:—Гәло хwәйе wе бәре wе харйә, йане wе т'әзә бьхwә? Wәхте әм р'асти мьрики һатьн, әwи гот:—Гәло әва мьрйа мьрйә, йане саг'ә? Әм һатьнә орт'а гӧнд, го:—Гәло әва гӧнда шенә, йане хьрабәйә? Qизьк бәр дьле баве хwәда һат у гот:

— Баво щан, әw хортәки беһ'ьш нибуйә, әwи һәр тьште хwә бь ә'ерьфи готйә, ле тӧ сәрва нәчуйи.

Wәхте һун гьһиштьнә бәр ч'йаки, әwи готйә wәрә әм нәрдәwана чькьн, әwи хwәстйә бежә, wәрә әм мьжулйа бькьн, wәки р'е ль мә кьнбә.

Wәхте һун гьһиштьнә бәр ч'әм, әwи готнйә wәрә әм п'ьраке чәкьн, хwәстйә бежә, wәрә әм һәрдӧ хwә п'ехас нәкьн, йәк мә йәки пьшткә, дәрбазкә. Йа зәвйе кӧ әwи готйә, «гәло хwәйе зәвйе бәре wе харийә, йане wе т'әзә бьхwә», хwәстийә бежә гәло хwәйе зәвйе шинә-шин зә-

ви нәфротйә, йане дәйн-ду нәкьрьнә, wәки бьчьнә, паше бьдә хәлqе. Ле wәхте һун р'асти мьри һатьнә, әwи пьрс кьрйә, гәло мьри мьрйә, йане саг'ә, әwи хwәстийә бежә, гәло мьри зӧр'әтәк, йане навәки п'ак пәй хwә һиштйә? Һәрге һиштйә, wәки ӧсанә нәмьрйә, ле хер кӧ әwи тьштәк пәй нәһиштйә, әwи ә'йнси мьрйә.

Ле пьрса к'ӧтасие кӧ әwи дайә тә, кӧ әва гӧнда шенә йане хьрабәйә, әwи хwәстйә бежә гәло әва гӧнда мевана хwәйдькә, йане на. Һәрге мевана хwәйдькә, шенә, хер кӧ на—хьрабәйә. Т'әзә кале жь хәбәре хорт шәрм дькә, пәй wи дьк'әвә, р'ева дьгрә тинә мала хwә.

Ижар qиза кале дьхwазә wи бьщер'ьбинә. Әw нан һазьр дькә, сездә һека датинә сәр сьвре.

Хорт дәрбер'а дьбә мьслә'те, wәки qизьке хwәстйә wи бьщер'ьбинә, әw дьбежә:

— Qиза qәнщ, саләwәхт донздәһ мәһьн, йане сездәһ?

Хорт дьньһер'ә, wәки qизьк жи хали нинә, дьле wана дьк'әвә һәвдӧ, әwана һәв дьстиньн.

QИЗА ЗАНӘ

Р'ожәке п'адше wәлатәки wәзире хwә тә хәзәве, гази дьке у жер'а дьбежә:

— Wәзир, гәрәке тӧ щаба се пьрса мьнр'а бини, хер кӧ тә нәани, әзе сәре тә лехьм, тәр'а жи wә'дә чьл р'ож.

Wәзир, дьбе:—Бежә, п'адшайи саг'бә, чька чьнә

пьрсе тә, һәрге мьн ани, мьне ани, хер кӧ нәани, сәре мьн бәр тә муйә.

— Гәрәке тӧ мьр'а щаба ван пьрса бини: чь ширьнә? Чь бь бинә? Чь qәwатә?

— Бьрабә, п'адше мьн,—wәзир дьбежә, дәма хатьре хwә п'адше дьхwәзә, дьчә.

Wәзир чьqас р'ожә сьбе шәбәqе дьчә нава шәһәр, пьрс-пьрсйара дькә, дьнһер'ә кәсәк щаба пьрсе wи те дәрнахә, диса п'оси-п'осидә те мала хwә.

Qиза wи те дәрдьхә, wәки ван р'ожа к'ефа баве we qәт т'ӧнә, әw гәләки сәхир буйә. Р'ожәке әw дьчә щәм баве хwә у дьбежә:

— Баво, бьбахшинә, wәки әз р'уданиа ль тә дькьм, әз дьньһер'ьм, wәки ван р'ожа тӧ гәләки дӧшӧрмиш дьби, к'ән бәр дәве тә нак'әвә, һьлбәт нәйнәси чийә?

Wәзир дьбежә:—Лаwо, qәт дәрде мьн вәгәр'ә, wәки әз бежьм, те чь дәрде мьн дәрманки?

—Баво щан,—qизьк дьбежә,—һәла бежә бәлки әз жи тьштәки заньбьм, әw чь тьштә wәки тӧ жь qиза хwә ведьшери?

— Лаwо, wәки тӧ зә'ф зоре ль мьн дьки, мьн һаqас мәрйар'а готйә, әзе тәр'а жи бежьм.

Qиза мьн, wәлә п'адша мьн һатйә хәзәве, qәwл у qьраре мьн у wи жи пенщ р'ож манә. Һәрге мьн щаба пьрсе wи бьр, мьне бьр һәрге нәбьр, we сәре мьн лехә. Пьрсе wи жи әвьн:—Чь ширьнә? Чь бь бинә? Чь qә-wатә?.

Qизьк к'әwгьри дьбә у дьбежә:

— Баво щан, əва чəнд р'ожə тӧ сəба ван пьрса бəр хwə дьк'əви, дə ньһа гӧһ бьдə qиза хwə.

Wəхте тӧ чуйи щəм п'адше, бежə:—Дьнеда хəw ширьнə, нане т'əзə бинə, һəспəки нери чарсали qəwатə.

Сьбəтьре wəзир дьчə щəм п'адше у щаба һəрсе пьрсе wи жер'а дьбежə.

П'адша wəхте дьнһер'ə щаба пьрсе wи р'астьн, нжар жи дьбежə wəзир:

— Гəрəке ньһа жи тӧ мьнр'а бежи чька щаба ван пьрса к'е тəр'а готйə? Wəзир дьнһер'ə бошə, дьбə wəлə qиза мьн щаба ван пьрса тедəрхьстйə.

Wəхте п'адша ве йəке дьбьһе, тəме хwə ль qизьке хьраб дькə. Əw сьбе гази мьфти, qазие хwə дькə, wанар'а дьбежə:

— Мьн бьһистийə, wəки qизəкə wəзирə к'əмал һəйə. гəрəке һун һəр'ьн мьнр'а бьхwəзьн.

Сəр ч'ə'ве мə!—Qази у мьфти щаба wи дьдьн у бəрбь мала wəзир р'едьк'əвьн.

Wəхте əwана дьгһижьнə мала wəзир, qизьк иди нета wан фə'м дькə. Əw гази баве хwə дькə, дьбежə:

— Баво, əвана һатьнə хwəзгиние мьн, wəхте тӧ wанар'а соз дьди, ə'сə гази мьнкə, əз дьхwəзьм бь хwə qəлəне хwə бьбьр'ьм.

—Бьрабə, лаwо,—wəзир дьбежə,—əзе гьлие тə бькьм, бьра сoзe тəбə. Wəхте qази у мьфти нета һатьна хwə wəзирр'а дьбежьн, əw бь бəшəрəкə хwəш щаба wан дьдə:

— Һəрке п'адше сəре мə һ'ьз кьрйə, мə льнге wи һ'ьзкьрйə. Əзе qиза хwə бьдмə йəки п'адше четьр, qизə-

кə, мьн qöрбана п'адше xwə кьрйə, ле мьн һəла зуда сондəк xwəрийə, wəки бейи qиза xwə we нəдмə мер, ньһа əм газикьне, чька əw чь дьбежə?

— Əм мьqабьл ниньн,—xwəзгини дьбежьн,—бьра бе, чька гьлие we чйə? Wəхта qизьк те һ'ьзуре, баве we дьбеже:—Лаwо, п'адша бона тə xwəзгиние xwə шандьнə, гьлие тə чйə, тö р'азийи, йане на?

— Баво щан, qьрар qьрара тəйə, ле əз р'əщаке тə дькьм, wəки тö изне бьди əзе qəлəне xwə бьбьр'ьм.

— К'əрəмкə, бежə, qиза мьн, — xwəзгини дьбежьн, чька qəлəне тə чйə?

— Маqулə саг'бьн, qəлəне мьн 20 бəрдирə, 30 бəранə, 40 шерə, 50 пьльнгə, 60 р'увйə, 70 əхтəйə, 80 п'остə.

Xwəзгини гьлие qизьке дьбьһен, тен п'адшер'а дьбежьн. П'адша к'ур—дур дьдə аqьле xwə, дьбежə:—Ньһа һəр'ьн əwи кöр'е мьнр'а бьxwəзьн, əз лайиqи we ниньм. Мьфти, qази шаш у мəт'əл дьминьн, дьбежьн:—П'адшайи саг'бə, мə тьштəк жь ве чуйин-һатьна xwə фə'м нəкьр, тə əм шандьн бона xwə, ньһа жи дьбежи һəр'ьн кöр'е мьр'а бьxwəзьн, əв чь һ'əwалə?

— Qизьке һəр тьшт wəр'а готйə, ле wə фə'м нəкьрйə, дə ньһа гöһ бьдьнеда, əзе wəр'а бежьм:

Qизке кö wəр'а гот qəлəне мьн 20 бəрдирə, йане əз 20 салимə, һəрге п'адша 30 салийə, əw бəранə, бəнг бəнга wийə, wəхте wи зəwащейə; 40 сали шерə, диса бəнг бəнга wийə; 50 сали пьльнгə, дькарə бьзəwьщə, һəрге 60 салийə, иди р'увийə, тьштə пе набə, we бь р'увитие шöхöле xwə дəрбазкə, һəрге 70 салийə, əхтəйə,

5—987

иди кери тьштəки нае, хер кӧ 80 салийə, иди п'остə. Qӧрба, əзи нə бəраньм, нə шерьм, нə жи пьльнгьм, бона wе йəке жи əз нə һьнк'уфи wемə, кӧр'е мьни 30 салийə, qизьк wир'а дəст дьдə.

АХРИ — АQУБƏТ

Пирəк һəбуйə, го һəрт'ьм дьа' дькьрн у дьгот:

— **Ахри**—аqубəт һ'əта дəве гор'е.

Кӧр'е пире wəхте һəрт'ьм ван гьлиа дьбһе, р'ожəке дйа хwəр'а дьбежə:

— Дае, шькьр һ'əвт кӧр'е тə һəнə, те нава зер' у зивадани, шькьр ахрйа тə херə, чьма тӧ һəрт'ьм дьбежи: «Ахри-аqубəт һ'əта дəве гор'е?».

Де дьбежə: — Лаwо, хwəде мьн qӧрбана wəкə, шькр т'ӧ кемасйа мьн т'ӧнə, жьне wə жи мьр'а һ'əйфьн, гьлие мьн дəрһəqа ве йəкеда нинə, тӧ п'ак бьзанбə, wəки һ'əта мьрьне, һ'əта ч'ə'лкьрьнер'а жи ахри-аqубəта хер лазьмə.

Р'ожəке пире дьмьрə, кӧр'е wе, дəр-щинар дьбьн, wəки ч'ə'лкьн. Wəхте пире дьгһиньн сəр мəзəл, щəрдəк wанва дəрдьк'əвə, əwана мəйт'е пире дьһельн, дьр'əвьн. Һəма вьра жи гьлие дйа wана дьк'əвə бира wана, кӧ дьгот: «Ахри-аqубəт һ'əта дəве гор'е».

СУДА Һ'ӘQ

Wәхтәке мәрик гәләки дьк'әвә тәнгасие, әw р'адьбә дьчә щәм аг'е xwә, дьбежә:—Аг'а, әз һиви дькым, тӧ чәнд манат п'әрә дәйни бьди мьн, әзе мәһәкėда пащда вәгәр'иньм.

— Сәр ч'ә'ве мьн!—аг'а дьбежә,—әзе п'әра бьдьмә тә, ле т'әне бь wи qәwли, wәки тә сәре мәһе ани, ани, хер кӧ тә wә'дәда нани, әзе һоqә гошт жь щане тә р'акьм.

— Сәр ч'ә'ве мьн, аг'а!—к'әсиб дьбежә,—wәки мьн wә'дәда дәйне тә нани, әз бәр тә сәкьнимә.

Әwана ӧса һәвр'а п'әвдьк'әвьн, к'әсиб п'әра жь wи дьстинә, дьчә.

Р'ожа qәwл у qьраред wан т'әмам дьбә, ле к'әсиб нькарә дәйне xwә пашда вәгәр'инә, әw xwә дар у бәр дьхә, дәйн-ду дькә, пащи дӧ мәһа һежа дәйне wи дьбә, дьде.

Аг'а qайил набә, дьбе:—Нәбйә кӧ набә, гәрәке әз һоqә гошт жь щане тә жекьм.

— Т'ӧ лавайи, диләк щәм аг'е беисаф дәрбаз набьн, әw гази хӧламе xwә дькә у дьбежә:

— Зу к'ере биньн, дәст у п'ие ви хорти гьредьн, гәрәке әз һоqә гошт жь щане wи жекьм.

Wәхте илащ жь хорт те бьр'ине, әw дькә фәсале, дьр'әвә.

Чахе әw дьр'әвә, аг'а у хӧлам дьдьнә пәй. Р'ева әw р'асти мәрики те, дьньһер'ә we дайә пәй һәспәке. Xwә-

йе hәспе дьбе:—Хорто, ща пешйе ль hәспе бьгрә. Хорте к'әсиб пешйа hәспе дьбьр'ә у кәврәки даве-жеда. Wәхте әw кәвьр давежә, ль ч'ә'ве hәспе дьк'әвә, дьр'ьжә. Хwәйе hәспе жи дьдә пәй, дьбе:— Ве сьh'әте зйана мьн бьдә, иди к'е we hәспе кор бьк'ьр'ә? Илащ жь хорт те бьр'ине, hьлдьк'шә сәре де-ре, wәхте әw дьньhер'ә, wәки әwана жи р'абун сәре де-ре, әвә we ньhа wи бьгьрьн, әw хwә жь сәре дере даве-жә. Тö нәбежи, we сәh'әте жи мәллә бьн диwаре дере-да п'алдайи hеса дьбу. Wәхте әw хwә давежә, р'аст дәфа синге мәллә дьк'әвә, мәллә дькöжә. Кöр'е мәл-лә кö дьвинә әwи баве wи кöшт, әw жи дьдә ду хорт. Иди бин ль гәдә дьч'ькә, дьгрьн, дьбьнә щәм п'ад-ше.

П'адша шькйате h'әмушка йәко-йәко дьбьhе. Wәхта п'адша шкйате wана дьбьhе, жьна п'адше лавайа ль мере хwә дькә, wәки суда wана we р'оже бьдә дәсте we. П'адша гьлие жьна хwә т'әхсир накә у шкйате wа-на т'әслими жьна хwә дькә.

Жьна п'адше пешйе гази дәwләти дькә у дьбежә:

— Wәки qрара wә hәйә, к'әсиб гьлие хwә нәqәдан-дйә, изна тә hәйә тö hоqә гошт жь щане wи жеки. Ьа-не тәр'а к'ере, жекә, ле паши жекьрьне әзе бьк'шиньм, wәки дәрәмәк жь hоqәке кембә, йане зедәбә, әзе сәре тә лехьм. Ьәрге тö ве йәкер'а qайили, гошт жь щане мерьк жекә, хер кö на, тö мала хwә, әw жи мала хwә.

Дәwләти дöшöрмиш дьбә, р'о дькә, дьпивә, дьбе бәл-

ки мьн ӧса жекьр р'аст һоqәк дәрнәк'әт, щие бадьлһә-wа чьма сәре хwә бьдмә дәр? Дәwләти qьрара хwә п'ошман дьбә у дәст жь хорт дьк'шинә.

Паши wе йәке әw гази хwәйе һәспе дькә, дьбежә:

— Qӧрба, әwи хорти сәр чәнд гава ль ч'ә'ве һәспе тә хьст?

— Wәлә, wәкә 30-и гави һәбу, ханьм,—хwәйе һәспе щабе дьдә.

— Әзе ньһа wә бьбьм сәр 30-и гави бьдьмә сәкь-нандьне,—жьна п'адше дьбежә,—гәрәке тӧ кәвьр ӧса бавежи, wәки ч'ә'ве wи дәwса ч'ә'ве һәспа хwә дәрхи, ле тӧ п'ак заньбә, wәки тә нькарьбу кәвьр р'аст ч'ә'ве wи-хи әзе сәре тә лехьм. Һәрге ве йәкер'а qайили, әм һәр'ьн. Хwәйе һәспе жи дӧшӧрмиш дьбә, дьбежә: «h'әйран, нә мешндарьм жи, әзе чаwа кәвьр ӧса ба-вежьм, wәки ч'ә'ве ви дәрхьм, бәлки кәвьр ә'нйа wи к'әт, йане дәрәкә дьне к'әт». Әw жи дьньһер'ә тьштәки бошә, дәсте хwә жь хорт дьк'шинә.

Жьна п'адше ве щаре жи гази кӧр'е мәллә дькә.

— Qӧрба, зйана тә жь дәwләти у хwәйе һәспе зә'фть-рә, әwи баве тә кӧштйә, дьле тә шәwьтандйә. Әзе ньһа хорт бьбьмә wедәре, к'идәре баве тә вәләзйабу. Бьра әw һәма wи ши вәләзә, тӧ р'абә сәре дере, жорда хwә ба-вежә у дәфа синге wи хә, бькӧжә, h'әйфа баве хwә дәс-те хwә һьлдә, ле бь wи qәwли, wәки тә нькарьбу wи тә-һәри хорт бькӧшта, әзе сәре тә лехьм. Хорт дьдә h'ьше хwә, дьбе: «Бәлки мьн хwә авит, дәфа синге wи нәхьст,

пəкöшт, йане жи xwə сəре дере бавежьм, чь заньм, əзе саг' бьминьм, йане на?»

Кöр'е мəллə жи дньһер'ə тьштəки бошə, дəст жь йаха хорт дьк'шинə.

МЕР БОНА МЕРАНИЕЙƏ

Дьле хортəки дьк'əвə qиза дəwлəтики, хорт дньһер'ə, wəки бав qиза xwə надə wи, əw у qизьк һəвр'а п'əвдьк'əвьн, qизьк гəдəр'а дьр'əвə.

Əwана бəре xwə дьдьнə wəлатəки у дьчьн. П'ьр' дьчьн, һьндьк дьчьн, р'ασти канике тен. Р'удьнен, дьбеп əме һ'əвə нан бьхöн, һесабьн у һəр'ьн. Əwана сəр канние р'удьнен, дəст у ч'ə'ве xwə щан дькьн, нане xwə дьхöн, жьньк хортр'а дьбежə:—Ə'вде xwəде, əва чəнд р'ожə əм бь льнга тен, əз wəстиамə, чока xwə дайнə, əз сəре xwə бьдьмə сəр, һьнəки р'азем, əме р'абьн һəр'ьн.

Һəла т'əзə ч'ə'ве qизе чубун сəр һəв, хорт дньһер'ə зйак жь канйе дəрк'əт, бəрбь wана һат, льнге qизьке кьрə дəве xwə у бəрə-бəрə һ'уфи xwə дькə.

Wəхте əw льнгe qизке дькə дəве xwə, qизьк һ'ьшйар дьбə, дьбе:—Озман, мала тə хьраббə, зу бькə, шур бьк'-

шинә, тӧ чьма сәкьнии? Озман жь тьрса нә зьман ле дьгә-р'ә, нә жи дәст. Һ'эта бәр qәфәсе зиа qизьке һ'уфи хwә дькә, qизьк дьбе:

— Ло Озман, мала тә хьраббә, һәрге тьштәк тә набә, шур бьк'ьшинә, бьдә мьн, әзе бьдмә бәр дәве wи, бькӧжьм. — Диса тьштәк ль Озман ченабә у зйа qизьке һ'уфи хwә дькә, дьк'ьшә дьк'эвә канйе.

Хеләки шунда Озман т'әзә һ'ьше wи те сери, р'адь-бә п'оси-п'осидә дьдә сәр р'е, дьчә.

Озман зә'ф дьгәр'ә, һьндьк дьгәр'ә, наве аг'аки дьбһе, хwә ль wи аг'айи дьгрә, дьчә. Әw дьчә щәм аг'е, дьбежә:

— Аг'айи саг'бә! Wәлә, әз хортәки сәри хwәмә, мьн наве тә бһистйә хwә тә гьртйә, һатьмә, мьнр'а шӧхӧлә-ки п'әйдакә, әзе щәм тә бьхәбьтьм.

Аг'а ль Озман, бәжьн у бале, бәдәwйа wи дьньһе-р'ә, һ'ӧба wи жи дьчә щәм Озман. Аг'а гази гьрә-гьред эла хwә дькә, дьбежә:

— Гәли маqула, әви хорти хwә ль эла мә гьртйә, һат-йә, лазьмә әм элкаийке жер'а бькьн. Хӧләсә, һәр дәw-ләтики эле пәзәке дьде, аг'а wир'а хан-манәки чедькә, сәри дькә, әwана һәвр'а сйардьбьн, һәвр'а пәйа дьбьн.

Р'ожәке эледа дьбе, дә'wәт. Аг'а у Озман дьчьнә дә'wәте, хwәр'а р'удьнен т'әмашә дькьн. Озман ч'ә'ве хwә нава дә'wәте дьгәр'инә, нагәр'инә йәкә нот'ла wе qизька дьлк'әтйа хwә навинә, бона wе йәке жи әw ахи-не, сәр ахине дьк'шинә. Аг'а дьнһер'ә wәки Озман бәр

xwə дьк'əвə, ахин сəр ахине те, əw дə'wəте нивщи дьhе-лə, дьбе:—Озман, р'абə əм həр'ьн!

Wəхте əwана дьчьнə мале, аг'а wир'а дьбежə:

— Озман, дə ньhа нəйнəсйа ахина хwə мьр'а бежə, əм чубунə дə'wəте, wəки хwəр'а шабьн, ахə-аха тə чь бу? Һьлбəт тə щəм мьн чь кемаси дитйə, к'е тӧ бе-hӧрмəт кьри, wəки сбəда ахə-аха тəйə?

Озман дьбежə:—Аг'айи саг'бə, wəлə сайа сəре тə т'ӧ кемасиа мьн т'ӧнə. Қəсəки жи əз беh'ӧрмəт нəкьрьмə. Чь hатьбу сəре wи у qиза дəwлəти йəко-йəко жер'а шьро вəдькə. Дьбе: — Бона wе йəке ахин дьhатə мьн, чьмки йəкə ӧса р'ьндə-бəдəw мьн эла wəда нəдит. — Аг'а па-ши гьлие Озман гəлəк инщрмиш дьбə, бəр хwə дьк'əвə у wир'а дьбежə:

— Qӧрбан, сьбе п'əсə-п'усе хwə бəрəв дьки, жь вьра дьчи, мьн тӧ ани щəм хwə, wəки р'ожəке мьр'а мерани-ке быки, wəки тӧ кери wе дьнйагозəле нəhати, те иди чь кери мьн бейи?

ХОРТЕ ХƏWАР У ЖЬНА ШИРҺ'ƏЛАЛ

Р'ожəке мəрики к'əсиб р'адьбə, дьчə шəhəрəки, дьбе əзе həр'ьм хwəр'а бьхəбьтьм.

Əw чарсуеда р'асти т'ӧщарəки те, т'ӧщар дьбежə:— Қӧр'о, дьбə тӧ щӧхӧл дьгəр'и?

— Əре wәлә, әз шöхöл дьгәр'ьм, аг'айи саг'бә, — хорт дьбежә.—Əз т'öщарьм, wәлата дьгәр'ьм, һәрге тәр'а дәст дьдә, әзе мәһе һаqас п'әрә бьдмә тә, тö wәрә т'әв чәнд һәвала мьqатие ль базьргане мьн бькә. Хорт пер'а р'ази дьбә, базрганбаши базргане xwә т'ам дькә у әwана р'едьк'әвьн.

Əwана п'ьр' дьчьн, һьндьк дьчьн, щики шәв дьк'әвә сәр wана, базрганбаши дьбежә: «Qöрба, вьра дайньн, әм һьнәки һесабьн, чаwа к'әw к'әтә сьбе, әме бьльвьн. Əwана бар у барханед дәвә-дәлуле xwә датиньн, жь wана йәк qәрәwьл дьсәкьнә, ед дьне р'адьзен.

Wәхте к'әw дьк'әвә сьбе, те wәхте чуйина wана, дькьн-накьн хорт жь хәwе р'анабә.

Базрганбаши дьбинә бошә, к'ьшмиша, һ'әвә ка, солә-кә һәспа, чәнд qöрьша датинә бәр сери у базьргане xwә р'е дьхә.

Сьбә р'он дьбә, р'о те qама нивро, хорт т'әзә жь хәwе һ'ьшйар дьбә, дьньһер'ә, нә базрганә, нә һәвале wинә. Əw т'әне орт'а wе дәште һиштьнә, чунә. Əw дорбәре xwә дьньһер'ә, wе чәнд к'ьшмиш, һ'әвә ка, соләкә һәспа, чәнд qöрьш данинә бәр сәре wи у чунә. Əw п'оси-п'осидә диса вәдгәр'ә те мала xwә.

Жьна wи wәхте ч'ә'в мере xwә дьк'әвә, дьбежә: «Хöде херкә, мерьк, тö чьма öса зу һати, нә тö чубуйи бьхәбьти?»

Чаwа һатьбу сәре wи, әw йәко-йәко жьна xwәр'а

дьбежә. — Һьлбәт, wәхте тӧ р'абуйи, qәт тә дор бәре xwә тьштәк нәдит,—жьньк же пьрс дькә.

— Әре wәлә, мьн дит. Әwана чәнд к'ьшмиш, һ'әвә ка, соләкә һәспа, чәнд qӧрьш дабунә бәр сәре мьн, чука, бун.—дә ньһа гӧһ бьдә, әзе тәр'а мә'нйа к'ьшмиша, кае, сола һәспе у wан qӧрьша бежьм. К'ьшмиш нишана wе йәкенә, wәки базрганбаши xwәстйә бежә әзә qизьм, ка нишана wе йәкейә, wәки наве бажаре мьн Саманлука йә, сола һәспе жи дьдә к'ьвше, кӧ әw мәһ'әла солбәндада дьминә. Һәмин әw чәнд qӧрьш жи һәqе тәнә. Жьньк у мерьк мала xwә бар дькьн у бәре xwә дьдьнә бажаре Саманлйе. Әwана дьчьн дьгһижнә бажар', xwәр'а маләке к'ьре дькьн у дьминьн. Чәнд р'оже дьне шунда, кӧ иди базрганбаши жи вәдьгәр'ә, әw гази мере xwә дькә, дьбежә:

— Қӧр'о, тӧ к'нша xwәкә у һәр'ә бәр п'әнщәра qиза п'адше, һәр'ә-wәрә, әwе тә бьвинә у гьлики тәр'а бежә. Әм бир нәкьн бежьн, wәки әw базрганбаши qиза п'адше буйә, к'ьнще мера xwәкьрбуйә у сәр наве базрганбашитие ль дьне гәр'йайә. Вьрһада әме базрганбашир'а бежьн qиза п'адше. Хорте тә дьчә бьн п'әншәра qизькеда дьчә-те, һивйейә, кӧ әwе дәре у жер'а гьлики бежә. Һәw дььһер'ә әwе п'әншәра xwә вәкьр, т'асә ав р'әшанд, севәк жи пәй авит. Хорт хеләке жи дьчә-те, дььһер'ә әw дәрнак'әвә, дьһелә ледьдә, те мале.

Жьна wи ч'ә'в пе дьк'әвә, дьбежә:

— Һь, qәт qиза п'адше чь гот?

Wәлә нә дәрк'әт, нә жи тьштәк гот, т'әне п'әнщәра xwә вәкьр, т'асә ав р'әшанд, севәк жи пәй авит.

— Кӧр'о, qизке һ'әму тьшт готйә, ле тә фә'м нәкьрйә. Гәрәке тӧ к'еләка мала we жь щәwәке дәрбазби, бьн дара севеда һивйа we бьсәкьни.

Тә'ри дьк'әвә ә'рде, гәдә дьчә жь щәwe дәрбаз дьбә, бьн дара севеда дьсәкьнә. Һәрге хеләкә шәве дьчә, начә, хәwa хорт те, әw р'адьзе. Qиза п'адше һ'әмушка дьдә р'азандьне, щарие xwә зу бәла дькә у бәрбь хорт те. Wәхте те дина xwә дьде, дьвинә хорт хьр'ина wийә р'азайә, буйә афр'е һ'әвт к'әра. Әw дина xwә дьде бошә, чәнд к'апа дькә щева wи у ледьдә дьчә.

Wәхтәки шәве дьчә, хорт жь хәwe р'адьбә, дьньһер'ә qиза п'адше т'ӧнә, п'оси-п'осидә ледьдә те мала xwә. Жьна wи дьбе: «Кӧр'о, тә чаwa кьр, qиза п'адше һат?»

— Wәлә әз чум, һаqас сәкьним, qиза п'адше нәһат, ледам һатьм.

— Кӧр'о, дәрәwа нәкә, ә'сә тӧ р'азайи, ща шебед xwә бьньһер'ә, чька qәт тьштәк щеба тәда тӧнә?

Wәхте әw щебед xwә дьньһер'ә, чәнд к'апа дьбинә.

— Кӧр'о, ле тә дьгот, wәки әз р'анәзамә, ле әва чь к'апьн? Qизьк һатйә тӧ р'азайи дити, әв к'ап кьрьнә шеба тә у xwәстйә бежә, wәки тӧ нә хорте дәрәща, гьлиани, тӧ гәдәйи, һәр'ә xwәр'а к'ап бьлизә. Дә сьбе диса бәр п'әнщәра we һәр'ә-wәрә, чька әwe ве щаре чь бе-

жә. Хорт сьбәтьре диса wе сәһ’әте бәр п’әнщәра qиза п’адше дьчә-те.

Qизьк ве щаре диса п’әнщәра хwә вәдькә, т’асә ав дьр’әшинә, һ’öрмеке жи пәй давежә.

Хöләсә, жньк ве щаре жи мере хwә дьшинә бьн дара һ’öрмйа. Qиза п’адше те, диса хорт р’азайи дьвинә, ижар жи чәнд шәйа дькә щеве у пьшта хwә дьде, дьчә. Хеләкә шәве дьчә, дьньһер’ә мере wе диса сәри бәрда леда һат у мина щара дьне жьне дьхапинә, дьбежә:

— Wәлә иро әз р’анәзам, һаqас сәкьним әw нәһат, әз wәстйам, ледам һатьм.

Әw диса мере хwә баwар накә, дьбежә:

— Ща щева хwә бьньһер’ә, чька qәт чь шева тәда һәйә?—Wәхте әw шева хwә дьньһер’ә, чәнд шәйа дьбинә.

— Кöр’о, ле тә дьгот әз р’анәзамә, дьньһер’и qизьк һатйә, тö р’азайи дити, чәнд шәйи жи кьрьнә щеба тә, wәки тö һәла зар’и, һане ван шәйа, һәр’ә хöмар бьлизә.

Әw лавайи жьна хwә дькә, дьбежә:—Т’обәбә әз иди р’аназем.—Әw мере хwә сьбәтьре жи дьшинә бәр п’әнщәра qиза п’адше. Qиза п’адше ве щаре жи т’асә ав дьр’әшинә, һ’ьнарәке пәй давежә.

Wәхте хорт те мале, у жьна хwәр’а дьбежә, әw ве щаре жи wи дьшинә бәр дара һ’ьнара. Wәхте чуйине әw бист зер’е сәре хwә дьде, зер’әки же дьдьзә у дьбежә:

— Кöр’о, әз ван бист зер’е сәре хwә дьдьмә тә, тö бьби бьжмери, һәма зер’әк же кем бу, тö заньбә wәйл-

wəйлера сəре тəйə. Əw дəмəкə т'ьтун жи дьде, дьбежə: Wəхте хəwа тə һат, тӧ əви дəмəке т'ьтуне һурки, иди хəwа тə нае.—Хорт зер'е хwə у дэмəка т'ьтуне һьлдьдэ у дьчə,бьн дара һ'ьнареда р'удьни. Wəхте хəwа wи те, əw зер'е хwə дəрдьхə, дьжмерə. Əве тə дьжмерə, нажмерə, дьньһер'ə, зер'əк кем дьбə. Qӧрф дьк'əвə дьле wи, дьбе жьна мьн чька wе чь бинə сəре мьн, мьн зер'əки wе ӧнда кьрйə. Хелəк дəрбаз дьбə, диса хəw ле зор дькə. Əw ижар дəмəка т'ьтуна хwə дəрдьхə, дьдə бəр хwə у дəстпедькə һур дькə. Wəхта һуркьрьне əw дьһеньжə у к'ере т'ьлие хwə дьхə, т'ьтуи жи дьк'əвə бьрине, щəwəта wе дьдə дьле wи у əw орт'а баг'чə дьчə-те. Хелəке шунда дьньһер'ə wе qиза п'адше һат.

Qиза п'адше т'ьлиа wи гьредьдə у дьбежеда:

— Кӧр'о, əзе ва һəр'ьм, тӧ һеди пəй мьн wəрə, əзе һəр һ'əвт дəрйа пəй хwə вəкьри бьһельм, ле тӧ йəкойəко дади, паше бейи, бьньһер'ə ньшкева вəкьри нəһели. Wəхте əwана дьчьн, хорт шабуна хwə бир дькə, дəрйа данадə у дьчə һəрəма qиза п'адше. Əwана дьк'əвнə к'еф у һ'энəка, ӧса жи хəwр'а дьчьн.

Хелəкə шəве дəрбаз дьбə, wəхте qəwазе qиза п'адше пьшта хwə дьдьнə дəре wе у дьхwəзьн р'унен, дьньһер'ьн, wəки wе дəре wе вəкрийə, дьчьн дəре дьне дьньһер'ьн, əw жи вəкьрийə, хӧлəсə, һəр һ'əвт дəри жи вəкьринə у qиза п'адше жи т'əв хортəки вайə р'азайə.

Qəwаз иди wə'дə ӧнда накьн, wана нав ньвинада qə-

wин гьредьдьн, дьбьн датиньн бəр дəре п'адше, дьбежьн бьра сьбе р'абə бьбинə, wəки qиза wи чьва мьжул дьбə.

Wəхте wана гьредьдьн, тиньн датиньн бəр дери, əwана жь шəрма дəнге хwə накьн. Хеләке шунда дьньһер'ьн к'әчәлоке мала п'адше һат wьрр'а дəрбаз бу, qиза п'адше гази wи дькə у дьбежə:

— К'əчəлок, ве сəһ'əте тö һ'ьнарəке һьлди, һəр'и флан мале, р'аби сəр хани, һ'ьнаре к'öлəкеда бавежи у бежи: — аһа! аһа! аһан!

Чаwа qиза п'адше дьбежə, к'əчəлок дьчə öса дькə, дьр'əвə дьчə.

Wəхте жьна хорт дəнге к'əчəлок дьбһе у р'адьбə нав мале һ'ьнара шкəсти дьвинə, дьбежə:

— Wəлə əwана һатьнə гьртьне у сьбе чьqас дəндьке ве һ'ьнаре нав мале бəла бунə, wе һаqас шаг' жь wана бəлабьн. Жььньк ида wə'дə öнда накə, р'адьбə ситлə һ'əwлə чедькə у бəре хwə дьдə qəwəзе п'адше. Əw wəхте дьгьһижə щəм wана, дьбежə:

— Гəли qəwəза, мьн сонд харьбу, wəки кöр'е мьн жь хəрибие бе, əз һ'əвт нəвсе бьр'чи т'еркьм. Мьн һ'əwлə чекьр, дöшьрмиш бум: к'е ве шəве һ'ьшйарьн, к'е нə һ'ьшйарьн, бира мьн к'əт, wəки һуньн һ'ьшйар, бона wе йəке жи əз алйе wəда һатьм. Əw һ'əwле жь ситьле дəрдьхə у һəр йəке гьрекəкə 4—5 килое дьдеда. Əwана һ'əвəки дöхöн, е дьне гьшк дьминə. Əwана qьрар дькьн, wəки зу һ'əwле бьвнə мале хwə у вəгəр'ьн. Wəх-

те әwана h'әwле hьлдьдьн дьчьнә мале хwә, жьна хорт зу-зу шьрите вәдькә, qиза п'адше аза дькә. Дьк'әвә п'ашла мере хwә, qиза п'адше qайим wана гьредьдә.

Wәхте сьбә р'он дьбә, әwана дьчьнә шәм п'адше, дьбежьн: — П'адшаи саг'бә, wәлә эваре h'ал у h'әwале мә у qиза тә бу әв, мә әw гьреданә, we бәр дәре тәнә. П'адша гәләки бәр хwә дьк'әвә, wәки qиза wи р'ур'әшйа ӧса кьрйә. Әw гази щәлат дькә, дьбежә:

— Ķӧр'о, зу hәр'ьн, жь бәр дәри qиза мьн у wи хорти биньн, ве сәh'әте, сәре wана щә'нме шакьн.

Wәхте wана тиньнә диwана п'адше, дьньhер'ьн, лап к'ӧлфәтәкә башqә we п'ашла хортәкиданә. Wәхте әw шьрите вәдькьн, жьна хорт п'есира хwә дьqәлешә, дьбежә:

— Әман, жь дәсте qәwәзе тә әз у мере хwә бәр дәре мала хwә р'азабун, ишәв hатьн әм гьредан, анинә вьра. П'адша дәрбер'а сәре qәwәза шә'нме ша дькә у wана жи бәрдьдә, дьбе:—Һәр'нә мала хwә.

Wәхте әwана дьчьнә мале, жьньк мере хwәр'а дьбежә: — Мерьк, wәхте мьн бәр-п'есире хwә qәлашт, we дәме дьле п'адше жи, е wәзир жи, е qази жи, е мьфти жи к'әтә мьн. Әwе иро qәста мьн бькьн, гәрәке әм дәлк'әке сәре wан нәмәрйа чекьн. Хеләк дәрбаз дьбә, дьньhер'ьн мәрики qәндәк шәкьр ани, гот:—Wәлә, әва п'адше шандйә у готйә эваре бьра hивйа мьнбә, әзе бем.—Жьньк hәдайе wи чаwа нишана р'азибуне hьлдьдә у хӧлам

дьчә. Qасәке шунда бь wи щур'әйи wәзир һәдайе хwә дьшинә. Пәйр'а мьфти, паше qази дьшинә. Жьньк гази мере хwә дькә, дьбежә:

— Ҟөр'о, wәлә һәрчара жи һәдайе хwә мьр'а шандьнә, мьн һәдайе һәрчара жи һьлда. Эваре wәхте йәк те, һьнәки дьсәкьнә, тө дәрихә, әзе wана пе долабе йәкойәко р'акмә сәр хени. Wәхте гьшк р'абунә сәре хени, тө wәрә сәр мьн һерсбә, бежә, эв йаре тәнә, тә анинә вьра. Бә'лгики бавежә орт'е у лехә, гьва тө мьн дьк'өти, wи чахи әзе жи быкмә qир'ә-qир', бежьм:—п'адша жи, wәзир жи, мьфти жи, qази жи бьре мьньн, һ'ьздьки әз wана биньм һөндөр', тө жь wана бьпьрсә. Wәхте әwана һатнә һөндөр', тө п'адшер'а бежә:

— П'адша, тө п'адше ви шәһәрийи, баве мә щьмә'тейи, шәрм нинә, wәки тө һати щәм жьна мьн? Әwе бәр тә лава бькә, бежә:

— Чь дьхwази әзе бьдьмә тә, т'әне тө дәнге хwә нәкә, мьн нәкә сосрәт, wи чахи тө бежә: «Гәрәке тө qиза хwә бьди мьн». Wәхте әw р'ази бу, тө бежә: «Дә к'аг'әзе бьньвисә, wәки паше дәве хwә нәгөһези». Тә к'аг'аза хwә кьрә щеба хwә, әме ижар гази һәрсеке дьнекьн, тө жь wана жи, жь һәр йәке к'аг'әза п'утә зер' бьстини у әме wана бәрдьн.

Хөләсә, чаwа п'әв дьк'әвьн, wе ә'щебе тиньнә сәре wан, каг'әзе жь һәрчара жи дьстиньн у wана бәрдьдьн.

Сьбәтьре хорт у жьна хwә к'аг'әзе wана һьлдьдьн у дьчьнә диwана п'адше.

Wəxте п'адша ч'ə'в wан дьк'əвə, иди жь шəрма накə хəбəрдан, гази qиза хwə дькə у дьбеже:

— Лаwо, мьн тӧ дайи ви хорти, к'аре хwə бькə пер'а һəр'ə. Əwана зер'е хwə жь wəзир, мьфти у qази дьстиньн, дьчьнə мала хwə. Жьньк гази мере хwə у qиза п'адше дькə, дьбежə:

— Мерьк, р'астə əз к'ӧфлəта тəйə чəнд саламə, ле əwлəд-т'əwлəде мə т'ӧнə. Мьн qиза п'адше анйə, бьра тӧ безӧр'əт нəмини. Əз у qиза п'адше жи нот'ла хушка һəвр'а əме дəрбазкьн. Ле гəрəке əм һəма ирода жи ви шəһəри баркьн, чьмки п'адша, wəзир, мьфти у qази жи we бьхwəзьн һ'əйфа хwə жь мə дəрхьн.

Əwана һəвр'а qайил дьбьн у жь wи шəһəри дəртен, дьчьн.

СЛЕМАН П'ЕГ'ƏМБƏР У БЬЛБЬЛ

Бь готьна готйа мора Слеман п'ег'əмбəр һəбу, əwи кӧ мора хwə дьзвьр'анд һ'əму тəрəwьл, тəйр-ту дьһатьн бəр дьсəкьнин. Наве к'ӧлфəта Сьлеман Бьлqизəр бу. Бьлqизəр к'ӧлфəтəкə гəлəки бəдəw бу, пер'а жи т'əне хwə һ'ьз дькьр, наз у туз бу, əwe т'ӧ шӧхӧл у ə'мəл малда нəдькьр, шəв у р'ож сəр щи у бə'лтие бьмбул бу. Р'ожəке п'əр'əк дьк'əвə бьн к'елəка we, дешинə. Wəxте эваре Сьлеман те мале, əw бь һерс жер'а дьбежə:

— Нə тӧ би, нə жи п'ег'əмбəрйа тəбə, тӧ нькари мьнр'а дошəкəкə ӧса бьди авитьне, wəки к'елəка мьн

нәәшинә. Иро п'әр'әк к'әтә бьн к'еләка мьн, эшанд.

Сьлеман, кӧ гәләки Бьлqизәре һ'ъз дькьр, бәр wе зари дьбә, дьбежә:

— Ә'вда хwәде, qәт тӧ бәр хwә нәк'әвә, сьбе тӧ чь дошәке дьхwәзи, әзе тәр'а бьдмә авитьне, qәт һерс нәбә.—Бьлqизәр дьбежә:

— Гәрәке тӧ жь п'әр'ке пьч'әнга тәйрәда мьр'а дошәке чеки, ле жь п'әр'е wан мьр'а к'очк у сәраке чеки.

Сьлеман сьбәтьре мора хwә дьзвьр'инә, һ'әму тәйр у тәйрәдә бәр wи дьсәкьньн, хенщи бьлбьл. Qьжьк незики Сьлеман дьбә, дьбежә:

— Дьнһер'и, һ'әму тәйрәдә һатьнә, хенщи бьлбьл, әw qәдре тә нагрә, бона wе йәке жи нәһатйә.

Сьлеман гәләки инщрмищ дьбә, тәйрәки дьщинә пәй бьлбьл, дьбежә:

— Зу һәр'и, wи беә'дәби һьлди, бини, чька әw хwәйе хwә чәнд сәрйанә, наһатйә.

Һ'әта дьбә qалмә-qалма тәйр у туйа, бәлч'ем незики Сьлеман дьбә, дьбежә: «Әз бәхте тәмә, щущуке мьн малда бехwәйи манә, изне бьдә әз хwә бьр'уч'киньм, һәр'ьм.

Сьлеман жер'а р'ази дьбә, әw хwә бәри һ'әмйа дьр'уч'кинә, дьчә дьгьһижә щущуке хwә.

Хеләке шунда тәйр бьльбьл дьгрә, тинә щәм Сьлеман п'ег'әмбәр.

Сьлеман дьбежә:

— Бьлбьл, һ'әдада р'ӧһ'е тә чекьрйә, wәки һ'әму тәйр у ту һатьнә, тӧ нәһати?

— Сьлеман саг'бә, мьн һ'әсабе мьри у зендйа дькьр, бона wе йәке жи әз дәрәнги к'әтьм.

— Ле к'е зә'ф бун, мьри зә'ф бун, йане зенди?— Сьлеман же дьпьрсә.

Wәлә, мьри зә'ф бун, ле т'әне мәрик һәйә әw нә сәр мьрйанә, нә жи сәр зендйанә.

— Әw к'ийә?—Сьлеман же дьпьрсә.

— Сьлеман саг'бә, wәлә һәма әw мәри тӧйи.

— Һәла ч'ә'ве wи бьньһер'ә—Сьлеман сәрда һерс дьбә.

— Ч'ә'ве мьн ч'ә'ве шеранә,—бьлбьл дьбежә.

— Һәла сәре wи бьнһер'ә,—диса Сьлеман дьбежә.

— Сәре мьн сәре меранә!—бьлбьл щаба wи дьдә.

— Һәла пашйа wийә ч'ирт бьнһер'ә,—Слеман qәрфа ле дькә.

— Ә'дәб Сьлеман п'ег'әмбәр, анәгори дәве хwә хәбәрдә,—бьлбьл дьбежә.—Тӧ һерса хwә сәр мьн р'адькй, wәки әз тәр'а дьбежьм тӧ нә сәр мьрйани, нә жи сәр саг'ани. Ща тӧ мьр'а бежә, мәрие саг'и сәр һ'ьше хwә ван гьлйа дькә? Тӧ к'әти бәр һ'ьше жьнәке у тә гази ван тәйр у туе бәләнгаз кьрйә, wәки гьшк хwә бьр'уч'киньн, чийә те Бьлqизәрер'а дошәке бавежейи у жь п'әр'е wана к'очк-сәраке чеки? Бәре ә'wльн qәт к'е бьһистйә, wәки жь п'әр'а к'очк у сәрә бе чекьрьне, бак р'абу, wе һәр п'әр'әки бьбә wәлатәки у т'оз-думана к'очк у сәре жи нае ханекьрне. Йа дӧда жи тӧ п'ег'әмбәре мәйи, тӧ хwәде чаwа qӧт'ар дьки, wәки мә гьшка дьр'уч'кини,

нә ахьр сьбе зьвьстане сәр мәда бе, әме чаԝа ә'буркьн?

Сьлеман дьдә һ'ьше хԝә, ԝәки гьлие бьлбьл р'астьн, әԝ һ'әму тәйрутуйа бәла дькә, дьбе һәркәс һәр'ә мала хԝә.

Т'әне бьлбьл дьминә, әԝ незики Сьлеман дьбә, дьбежә: —Сьлеман п'ег'әмбәр, тӧ гәләки дәсте жьна хԝәва дьчи, әԝ жи назие хԝә дькә, тәе әԝ данйә сәр щи у нвине бьмбул, һәла qайил нинә. Әзе ширәтәке тә бькьм, һәла тӧ Бьлqизәре бьщер'ьбинә, чька әԝе р'абә бьхәбьтә, йане на? Ԝәхте иро тӧ чуйи щәм ԝе, бежеда:

— Бьлqизәр, тӧ qиза Сьхри Щьни, тӧ назьк һати хԝәйкьрьне, ньһа жи бек'ефи, әзе жьнәкә дьне жи биньм, бьра к'омәке бьдә тә, т'әвайи зар'а хԝәйкьн, шӧхӧле мале бькьн.

Ԝәхте Сьлеман дьчә мале у гьлие анина һеԝие ԝер'а дьбежә, әԝ һ'әта сьбе р'аназе, сьбе шәбәqе р'адьбә, бәрбь щӧхӧл дьр'әвә, эваре жи сәр qьсиле р'адьзе.

Ԝәхте Сьлеман те мале, ԝе сәр qьсиле дьбинә, ә'щебмайи дьминә у дьбежә:

— Бьлqизәр, нә к'еләке тәе бешьн, тӧ чаԝа сәр qьсиле р'азайи?

— Сьлеман, иди әз анәдог'мәйи бумә, дәрәкә мьн наәшә,—Бьлqизәр дьбежә:

— Хԝәде кьр тӧ саг' буйи, жьньк, ԝәки анәдог'мә буйи, иди әз жьна найньм.

Сьбәтьре Сьлеман гази бьлбьл дькә, дьбежә: — Бьльбьл, һәqзәндә гьлие тәбу, паши готьна анина һеԝие Бьлqизәр нә кӧ дә'ԝа п'ьр'ч'а бьчәнга тәйрутуйа накә,

ле həла сəрда сəр qьсиле р'адьзе. Бона ве ширəте əw р'азибуне дьдə бьлбьл.

Бь wи щур'əйи бьлбьл h'əму тəйрутуйа жь фəрмана Сьлеман хьлаз дькə, т'əне бəлч'емка бəлəнгаз р'ут у тə'зи дьминə. Дьбежьн сəва we йəке бəлч'емк h'əта ньhа жи р'ут у т'əзи майə у шəрма т'əне эвара дəрте, дьгəр'ə.

К'ОЧƏКЕ ДƏРƏWИН

Wəхтəке мəрики гəлəки бəлəнгаз həбу, əwи чаwа дькьр, нəдькьр нькарбу зар'е хwə хwəйкьра. Шəв у р'о шəр'е wи у жьна wи бу. Жьна wи həрт'ьм педа дьк'əт, qара мере хəлqе дьда сери у дьгот:

— Хwəли сəре тəбə, тӧ жи мери, мере хəлqе жи мерьн, бьнhер'ə əw жьн у зар'е хwə чаwа хwəй дькьн, тӧ чаwа хwəй дьки.

Мер к'əрба жьне qəт нəдьхwəст бьhата мале. Əw жи бəр дьгəр'ийа, wəки вьрда-wеда тьштəки дəстхə.

Р'ожəке жи мəрие бəлəнгаз сəри бəрда к'учер'а дьчə, дьньhер'ə жь wи wеда чəнд зьлам we хwəр'а к'ап дьлизьн. Wəхта əw дьчə незики wан дьбə, зьламəк кӧ дурва к'апе давежə, щьг'изе к'апа wи дьчə дьк'əвə бьн т'умəки. Зьлам набиньн, wəки к'апа wан к'əтə к'идəре, ле мерьк дьбинə. Хорт вьрда дьгəр'ьн, wеда дьгəр'ьн к'апе набиньн. Мерьк дьчə незики wан дьбə, дьбежə:

— Гəли лаwька, дьбə к'апа wə ӧнда буйə?

Хорт ч'ә'ве һәв дьнһер'ьн. Хортәк дьбежә wи:—Апо, дьбә тӧ к'очәки, ща бьнһер'ә к'апа мә чаwа бу, тә кӧ к'ап ди, чь дьхwази әме бьднә тә, чьмки әw к'ап йа кӧр'е п'адшейә.

Мерьк кӧ бәре заньбу к'ап фьр'йә к'әтйә к'идәре, нәйнька хwә дьньһер'ә гьва к'очәкә, дьчә сәр wи т'уми дьсәкьнә у дьбежә:

— Бьн ви т'уми бьньһер'ьн.

— Хорт бьн т'ум дьньһер'ьн, р'асти жи вайә, к'ап вьрайә.

Хорте хwәйе к'апе р'азибуна хwә дьдә мерьк у зер'әки жь щеба хwә дәрдьхә дьдә wи у же пьрс-пьрсйара дькә, чька әw к'едәре дьминә.

К'очәк бь дьләки ша к'ӧлфәта хwәр'а нан-харьне дьк'ьр'ә, вәдьгәр'ә мале у дәрһәqа «к'очәктийа» хwәда жьна хwәр'а дьбежә. Жьна wи һьнәки к'ефхwәш дьбә у дьбежә:

— Мала тә авабуйо, ща һьнәки ӧса пешьрйайбә мина мере хәлqе.

П'еләке шунда жьна п'адше wәхте дьчә һ'ьмаме сәре хwә бьшо, әw п'ор'е хwә шә дькә, гӧстилка хwәйә бь кәвре qимәтли дькә нав п'ор'е хwә, дькә qәлша диwәр, дьбе әзе сәре хwә бьшом, һьлдьм. Жьньк ӧса гӧстилка хwә wедәре бир дькә у дьчә.

Чәнд р'оже дьне шунда жьньк дьхwазә гӧстилка хwә текә т'ьлйа хwә, дьгәр'ә-нагәр'ә набинә. Әw щабе мере хwә дадьхә, wәки гӧстилка нишаниа wе дьзинә.

П'адша гази мəрие xwəйə занə, р'ə'млдара, к'очəка дькə чька бьньһер'ьн гöстилка жьна wи к'е дьзйə.

Т'ö к'очəк у р'ə'млдар дəрһəqа гöстилкеда сальх-сульха надьн. П'адша у жьна xwə гəлəки бəр xwə дьк'əвьн у нава wеда бəдбəхтйа xwə дьбиньн.

Ньшкева мерке кö к'ап дитьбу, дьк'əвə бира кöр'е п'адше, əw баве xwəр'а сальхе wи дьдə.

П'адша дəрбер'а qəwазе xwə дьшинə пəй «к'очəк». Qəwазе п'адше дьчьнə щəм к'очəк, дьбежьн:

— Фьланк'əс wəлə п'адша тə ве сəһ'əте алмə-салмə дьхазə. К'очəк бəр qəwаза зари дьбə, дьбе:

— Һ'əйран, нə мьн дьзи кьрйə, нə жи хьраби, п'адша чьр'а гази мьн дькə.

Qəwаз дьбежьне:

— Тə чь кьрйə-нəкьрйə əw шöхöле мə нинə, шöхöле мə əwə, wəки əм тə бьвнə щəм п'адше, wе шунда шöхöле тə у wийə.

Хöлəсə, wи дьдьнə пешйа xwə у дьбьнə диwана п'адше. Wəхте əwи дьбьнə щəм п'адше, п'адша дьбежеда:

— П'адшайи саг'бə, на wəллə, əз ньзаньм?

К'очəк дьбе:

— П'адшайи саг'бə, на wəллə, əз ньзаньм?

П'адша дьбежə:

— Кöр'е мьн дəрһəqа тəда мьр'а готйə, тö мəрики занəйи, к'очəки. Гöстилка жьна мьн дьзинə, гəрəке тö бьнһер'и чька к'е дьзйə.

Wəхте əw дəрһəqа ве йəкеда дьбһе, ч'ъркин дьле wи дьк'əвə, дьбе əзе нһа чь щаба вана бьдьм, wəлə п'адшае

дәрәwe мьн бьгрә у сәре мьн лехә. Хöләсә, ч'ар ль «к'очәк» те бьр'ине, т'ьзбие xwә дәрдьхә, бәр xwәда дькә пьтә-пьт, гьва к'әтйә мьһ'әке. Wәхте әw дькә пьтә-пьт, бе һ'ьшн xwә хәбәр дьдә, дьбе мьн п'ор'е сәре xwә сьпи кьр, һатьм к'әтмә ве qәде, сьбе хәлqе чь мьнр'а бежә?

— Wәхте хәбәра п'ор' бәр гöһе жьна п'адше дьк'әвә, дәрбер'а дьк'әвә бира we, wәки әwe гöстилка xwә кьрйә нава п'ор'е сәре xwә у кьрйә qöлька диwер. Wн чахи жьна п'адше жь әшqа дькә qир'ин, дьбежә:

— К'әтә бира мьн!

У дьчә гöстилка xwә тинә. П'адша һьнә зер' дьдә «к'очәк» у әw те мала xwә.

Әw чаwа дьгьһижә мале, дьбежә жьне:

— Зу к'аре мә бькә, сьбе әме жь ви шәһәри к'очкьн.

Жьна wи шаш у мәт'әл дьминә, дьбе:

— Мерьк, ща бежә к'а чь бйә, wәки тә öса р'әнг авитйә у дьбежи, wәки әме сьбе жь вьра к'очкьн?

К'очәк дьбежә:

— Wәлә һ'ал у һ'әwале мьн п'адше бу әв, сьбә, дöсбә we тьштәки майин бьqәwьмә, ве шаре жи xwә мьнр'а öса һәв нае, әwe пьрусйа мьн дәрхә у мьн бьköжә. Жьньк, xwә шер' һәрт'ьм саг' жь кание вәнагәр'ә?

Жьна wи дьбежеда:

— Ло мерьк, чьма һәргав we тьште п'адше öндабьн у әwe жи гази тәкә, әва жи чька чаwа qәwьми. Әме мал-һ'але xwә к'öда бьһельн һәр'ьн? Qә на баһар бйә диса әре, әме ве пайиза дәрәнги к'öда һәр'ьн? Хöләсә жьньк мере xwә дьдә сәрwахткьрьне у әwана щикида

начьн, ле мерьк йа xwə занə, шəв у р'о xəw нак'əвə ч'ə'-ве wи.

Р'ожəке дьз дьк'əвнə хəзна п'адше у һəбун, т'öнəбуна wи т'алан дькьн, дьбьн.

Сьбе щабе ль п'адше дадьхьн, wəки дьза хəзна wи т'алан кьрьнə. We р'оже т'əмамийа wəлет дьбə һəйдадə.

П'адша гази wəзир-wəк'иле xwə дькə, qəwаз у əскəре xwə нава wəлет дьхə бəлки дьза бьвиньн. Һ'əвт р'ожа, һ'əвт шəва дьгəр'ьн, нагəр'ьн, дьза набиньн.

Ньшкева дьк'əвə бира п'адше, wəки нə «к'очəк» шеһəре wида һəйə, əw чьма гази wи накə, wəки əw щие дьза бежə?

П'адша гази qəwазе xwə дькə у дьбежə:

Кöр'о, файтоне һьлдьн һəр'ьн фьлан мəрийи зу биньн.

Wəхтəке «к'очəк» дьнһер'ə, wəки we бəр дəре wи шьнгина зəнгле файтоне те, əw дьбежə:

— Жьньк, мала баве тə хьраббə, р'абə, п'адше диса шандйə пəй мьн, wəхте мьн дьгот wəрə əм бьр'əвьн, тö qайил нəдьбуйи, ве дəрбе ида хьлазбуна мьн т'öнə,— жьнк дьбежə:

— Мерьк, qəт нəтрсə, гази xwəде xwəкə, һəр'ə.

Qəwазе п'адше дьбен к'очəк, wəрə п'адша тə т'əглиф дькə.

— Wəхте к'очəк наве п'адше дьбһе, тəрк лева wи дьк'əвə. Хöлəсə, дьлəки кöл əw р'адьбə, дьчə шəм п'адше.

— К'очəк, ишəв дьз к'əтьнə хəзна мьн, дəрəвəкьрьнə,

тәрәке бьньḣер'и дьз к'енә у зер' бьрьнә к'идәре,—п'адша дьбежә:

К'очәк дьбежә:

— П'адшайи саг'бә, әзе зер'е тә бьвиньм, ле тӧ гәрә дӧ р'ожа wә'дә бьди мьн, әз сәре хwә бәр ошахе дайньм, бем тәр'а бежьм.

П'аша qайил дьбә у әw те мала хwә.

«К'очәк» чаwа дьгьḣижә мале, жьна хwәр'а дьбежә:

— Жьньк, зу к'аре мә бькә, п'әсә-п'усе мә т'опкә, әме ишәв бьр'әвьн. «К'очәк» дәрḣәqа хwә, п'адше у дьзийа зер'е wида жер'а дьбежә, әwана ӧса жи ḣәвр'а п'әв дьк'әвьн ḣ'әта эваре, wәки бьр'әвьн.

Се мьришке к'очәке ḣәбун. Әw дьбежә жьна хwә, wәки wан мьришка шәржекә, р'йа wанр'а соркә.

Дьз жи бь дәсти щә'суса пе дьḣ'әсьн, wәки п'адше гази «к'очәке» хwә кьрйә, дәрḣәqа дьзйа хәзна хwәда готиеда, «к'очәк» соз дайә, wәки сьбе ви чахи дьза бьгрә. ḣәрсе дьз шеwра хwә дькьн, дьбен әм р'абьн ḣәр'нә сәр к'ӧләка «к'очәк», чька әw дәрḣәqа мәда чь хәбәрдьдә. Әwана тенә к'еләка мала «к'очәк» у йәк ḣедика р'адьбә сәр к'ӧләке. Wәхте әw р'адьбә сәр к'ӧләке, мьришкәкә wан wи чахи те мале.

«К'очәк» дьбежә:

— Жьньк, wәлә йәк ḣат, ма е дьне.

Хеләкә дьне шунда ḣәвале wани дьне жи р'адьбә сәр к'ӧләке, wи чахи мьришка wанә дьне жи дьчә мале.

К'очәк дьбежә:

— Жьньк, wәлә дӧдӧ ḣатьн, ма йәк.

Хöләсә, wәхте һәвале wани сьсйа жи һьлдьк'ьшә сәр хени, әw дьбе:—Жьньк дә р'абә, иди һ'әрсе жи һатьн.

Вьра дәсте дьза р'әх wанда те у һәвр'а дьбежьн.

— Хwәде мала мә хьраб кьр, сьбе we мә бьдә дәсте п'адше у мә дараг'ащехьн.

Йәк жь wана дьбежә, һәла зуйә, wәрә әм һәр'ьн, хwә бавежнә сәр дәст у п'ие wи, әме бежьн, wәлә әм шаш бунә, хwәде мә стәндйә, әм хwәйе жьн у зар'анә, әме щие зер'а бежьн, ле тö мә нәдә дәсте п'адше.

Әwана һедика сәр хани пәйа дьбьн у тен хwә давежнә сәр дәсг у п'ие «к'очәк», дьбежьн «мә кьрйә, тö нәкә».

К'очәк дьнһер'ә, wәки ве дәрбе жи к'апе wи чьвт сәкьни, бь qöр'ә-qöр'ә дьбежә:

— Wә т'ьре мьн һәма дәрбер'а нькарьбу дәрһәqа wәда бьгота, у п'адше һун бьдана гьртьне. Мьн нәхwәст бьк'әвмә бьн гöне жьн, зар'е wә, йа дьне жи мьн заньбу һуне ә'сә бен. Дә п'акә һун зу сәр һ'ьше хwәда һатьн, һатьнә щәм мьн. П'ак дьбә, wәки ишәв һун зер'а жь мала хwә дәрхьн бәр кәвре бьнат'ара гöндда ч'ә'лкьн. Әзе сьбе һәр'ьм нишани п'адшехьм, wи щур'әйи бьра хьлазбә, һәр'ә.

Сьбе шәбәqе к'очәк р'адьбә дьчә диwана п'адше у дьбежә:

— П'адшаи саг'бә, тö wәзир-wәк'иле хwә р'абьн, әм һәр'ьн, әз зер'е тә т'әслими wәкьм. Әw qöр'ә-qöр'ә дьдә пешйа диwане у дьчә сәр wи щие, кö дьзар'а п'әвк'әтьбу, дьсәкьнә у дьбежә:

— Вьра бьк'ольн!

— Qəwaz һьнəки дьк'ольн дыньһер'ьн, р'асти жи вайə, we зер' гöмгöмада вьранə.

П'адша дəсте к'очəке дəрəwин пач' дькə, эп'ещə зер' дьдеда у к'очəк вəдьгəр'ə мала xwə.

— Жьньк, эз фьртə-фьрта ижар жи хьлаз бум, дə зу бькə əм баркьн, йане на ве щаре жи wəки тьштəк qəwьми хьлазбуна мьн т'öнə.

К'очəк мала xwə бардькə у жь wи шəһəри дьр'əвə.

БАЛУЛИ ЗАНƏ У ХƏЛИФЕ БƏГ'ДАЕ

Бь готьна готйа, Балул у Хəлифə бьре һəв бун у бажар'е Бəг'дадеда дьман. Хəлифə сəрəкбажар'е Бəг'дае бу, ле бьре wи Балул мəрики садə бу у р'енщбəри дькьр.

Əw һəрдö бьра бь хəйсəт, бь р'əһ'ма дьле xwə, бь мəрватйа xwə нот'ла һəвдö нибун.

Хəлифə мəрикн зöлмк'ар бу, зордəсти ль фəqир-фьqара дькьр, р'öшəт дьхар, пьшта дəwлəтиа дьгьрт у мəрие к'əсиб п'еп'əс дькьр. Wəхте глие мəрики к'əсиб у мəрики дəwлəти дьк'əтə бəр wи, əwи һəрт'ьм йе к'əсиб нəһəq дəрдьхьст у пьшта е дəwлəти дьгьрт.

Ле бьре wи Балул фəqир бу, əwи һəрт'ьм кьрнед бьре xwə гöнəк'ар дькьр у пьшта фəqир-фьqара дьгьрт. Wəхте Хəлифə зордəсти йəки дькьр, йане мəрик

дьк'этə тəнгасие, əw дəст хwəда сəр Балулда дьр'əвйа, wəки Балул шеwрəке бьдə wи у р'еке пешйа wихə.

Бона wе йəке жи щьмə'те Балул һ'ьз дькьр у наве wи данибунə Балули занə.

Дəрһəqа Хəлифə у Балули занəда шьмə'те гəлəк легенд ə'франдйə.

* * *

Wəхтəке дьле кöр'е йəки к'əсиб у qиза йəки дəwлəти дьк'əвə һəвдö.

Гəдə у qизьке р'ьнд заньбун, wəки əwана гəлəки дури һəвьн, т'ö щара дəwлəти р'ази набə, wəки qиза хwə бьдə йəки к'əсиб. Ле хорте к'əсиб дьбежə де у баве хwə, wəки дьле мьн к'əтйə qиза фьлан дəwлəтийи, гəрəке һун һəр'ьн əwе мьнр'а бьхwəзьн. Де у баве хорт гəлəки һиви-р'əща жь кöр'е хwə дькьн, wəки əw əwе неге жь сəре хwə дəрхə, əw к'едəре, мала дəwлəти к'едəре, дəwлəти qə наһелə, кö əwана һəр'нə бəр дəре wи.

Йане əм дəqəке һьлдьн, wəки дəwлəти р'ази бу qизе бьдə тə, ле к'ане əме чь бьднə qəлəн, йане qиза дəwлəти wе р'азибə, wəки бе ви к'охке мəйи тə'рийн-тə'ристан. Əwана кöр'е хwə ширəт дькьн, дьбен:—Лао, тö wəрə qиза йəки к'əсиб бьвинə, wəки һьнк'уфи мəбə, əме һəр'ьн тəр'а бьхwəзьн. Ширəте де у баве т'ö щара сəре кöр'е бəнгида р'унани, əw дьбежə де у баве хwə, wəки һун qиза дəwлəти дьхазьн, бьхазьн, нахазьн т'ö qизе дьне əз бьхазьм т'öнə.

Де у баве гәдә дьбиньн, wәки кӧр'е wан чьqас дьчә пашда дьчә у дькарә тьштәк бе сәри, әwана бьра-пьзмаме хwә т'оп дькьн у дьчнә хwәзгиние qиза дәwләти.

Дәwләти wәхте пе дьһ'әсә, кӧ малка к'әсиб һатйә хwәзгиние qиза wи, әw гәләки инщьрмиш дьбә, бәр хwә дьк'әвә, wәки әw һьнк'уфе wан к'әсибанә, кӧ һатьнә хwәзгиние qиза wи?

Әw we дәме дьхазә wана беһ'ӧрмәткә, ле хwә дьгрә, дӧшӧрмиш дьбә, wәки гӧнди у шинаре пе бьһ'әсьн кӧ әwи хwәзгиние qиза хwә беһ'ӧрмәт кьрйә, wи чахи qәдре wие нава гӧндда бьк'әвә.

Әw гәләки дӧшӧрмиш дьбә, р'о дькә, дьпивә, wәки мә'нәкә ӧса wана бьгрә, кӧ әwана хwәхwә ледьн һәр'ьн, йане гәдә бьшинә шики һатьн-нәһатьне, wәки qиза wи жи т'әwqе хwә жь хорт бьqәтинә.

Паши гәләк дӧшӧрмишбунер'а әw бь фелбази щаба хwәзгинйа аwа дьдә:

— Әз qиза хwә бона кӧр'е wә т'әхсир накьм, qизәкә, мьн qӧрбана кӧр'е wә кьрийә. Әз т'ӧ qәлән у т'әләни wә нахwәзьм, т'әне әзе qәwләки дайньм пешйа wә, һәрге wәр'а дәст дьдә, пешда wәрьн, һәрге wәр'а дәст надә, һун мала хwә, әз жи мала хwә.

Хwәзгини ша дьбьн у дьбежьн'—Бежә, тӧ чь бьхwәзи, әм бәр тә сәкьнинә, тӧ к'ербә, әм жи пәнер.

Дәwләти дьбежә:

— Мьн сәрида гот, wәки әз qәлән жь wә нахwәзьм.

Чаwа һун заньн, ньһа иди зьвьстанә, әw хорте, кӧ qиза мьн дьхwәзә, һәрге тә'на кьрас-дәрпиа эваре һ'әтә

сьбе дәрва бьсәкьнә, әзе qиза xwә бьдме, һәрге нькарбь бьсәкьнйа, бьра п'әсә-п'усе xwә бәрәвкә у жь ви гӧнди һәр'ә, wәки иди әз qәрәт'уе wи жи вьра нәбиньм.

Xwәзгини п'ор-п'ошман вәдьгәр'ьн у тенә мале. Де у баве гәдә кӧр'е xwәр'а дьбежьн: «Лаwо, мә нәгот, wәки чи мә, чи qиза дәwләти к'әтйә? Дәwләти дьxwәзә бь мьхәнәти qәзйаке бинә сәре тә». Дәwләти чь qәwьл данибу пешйа wан, әwана кӧр'е xwәр'а готьн у диса һиви у р'әща ле кьрьн, wәки әw жь wе фькре пашда вәк'шә. Гәде бәнги диса де у баве xwәр'а qайил набә, дьбежә, wәки сәрикә, wе огърьеданә, әзе һәр'ьм бьсәкьньм, мьн гӧман һәйә, wәки әзе бәр сәрме тәйах бьдьм.

Сьбе шәбәqе хорт щабе дьшинә дәwләтир'а, wәки әw qәwле wир'а р'азийә у wе һәма ишәв эваре жи бьсәкьнә.

Әwана бь диwани пәймане һәвр'а гьредьдьн у дәwләти qәрәwьле xwә дьдә сәр хорт, wәки һ'әта сьбе әw бе к'ьнщ дәвра бьсәкьнә.

Хорте эгьн әвинти дьлда бәр сәрма зьвьстане тәйах дькә, алт'ьндарие дьбә у сьбе шәбәqе әрсәwьле дәwләтир'а т'әвайи дьчә мала дәwләти у дьбежә:

— Дәwләти саг'бә, мьн борще xwә qәданд, ньһа дьминә, wәки һун борще xwә бьqәдиньн.

Дәwләти дӧшьрмиш дьбә, wәки әви ньһа сәрма xwә һьлдайә, чаwа чу мале, wе бьк'әвә щи у иди жь щи р'анабә. Бона wе йәки жи әw дьбежә, wәки 3-4 р'ожа моләте бьдә wи, wәки әw дәст-п'ие qиза xwә бьбинә, паше р'ӧсqәта wи һәйә, кӧ әw бе xwәстйа xwә бьбә.

2-3 р'ож дәрбаз дьбьн, һәрр'ож салӧх-сульха дәwләтир'а тиньн, wәки хорт сах-сьламәт хwәр'а дьгәр'ә.

Дәwләти wи чахи дьхwәзә мә'никә т'әзә бьбинә у дәве хwә ль хорт бьгӧһер'ә.

Әw гази qәрәwьле сәр хорт дькә у дьбежә:

— Гәли qәрәwьла, дьбә хорт дьзи wәва хwә щики гәрм кьрийә, йане һун р'азанә, әw чуйә к'әтйә бәр тә'лдәки йан qәлахәке? Wәрьн мьр'а р'аст бежьн, әз т'ӧ тьштәки wәр'а набежьм. Әwана сонд-сәләwәта дьхӧн у дьбежьн, wәки әwана нәчунә т'ӧ маләке у незики т'ӧ агьри нәбунә, хенжи агьрәки, кӧ әw жи 7-8 верста жь wан дур сәре ч'йаки дьшхӧли.

Wәхте дәwләти дәрһәqа агьре сәре ч'йеда дьбһе, дьле хwәда дьбежә: «Мә'ни мьр'а чебу, әзе бежьм, wәки тә жь агре сәре ч'ийе хwә гәрм кьрйә у бь wи щур'әйи qизе иди надьмеда. Wәхте qәwл у qьраре хорт у дәwләти к'ӧта дьбьн, хорт те дә'wа хwәстйа хwә дькә, дәwләти жер'а дьбежә:

— Т'ӧ qиза әз бьдмә тә т'ӧнә, чьмки тә хwә жь агре сәре флан ч'иайи гәрм кьрийә.

Хорт п'ор'-п'ошман вәдгәр'ә те щәм де-баве хwә.

Әм бир нәкьн бежьн, һәла бәри чуйиа хорт дәwләти хwә Хәлифәр'а дьгһинә, чәнд зер'а дьдеда, wәки wәхте хорт те щәм wи, әw гӧһдарие нәкә у һәла сәрда жи wи нәһәq дәрхә. Хорт де у баве хwәр'а р'адьбә, те щәм хәлифә, wәки шькйате хwә бькә. Хәлифә т'ӧ шькйате wана напьрсә, һәла сәрда жи wана нәһәq дәрдьхә.

Бав кӧр'е хwәр'а дьбежә:

— Лаwо, мьн нəгот, wəки дəwлəти qизе надə тə, тӧ чьма бадьлhəwа сəре хwə дьки гежгəр'инге, тə хwə дит, wəки хəлифə həла сəрда тӧ нəhəq дəрхьсти?

Əwана жь щəм Хəлифə вəдгəр'ьн, р'аст тенə щəм Балул, чька Балул чь р'е дьдə пешйа wана. Чь кӧ hатийə сəре wана, əwана гьшки Балулр'а шьровəдькьн.

Балул гəлəки дӧшӧрмиш дьбə, wи чахи тьштəки набежə wан, дьбе 2-3 р'оже дьне шунда wəрьн, əзе шаба wə бьдьм. Р'ожтьра дьне Балул дьчə диwана бьре хwə, же hиви дькə, wəки сьбе əw бьбə меване wи. Балул ӧса жи əwи дəwлəтие, кӧ дəве хwə хорт гӧhастйə, т'əглиф дькə.

Меван тен, р'удьнен, эп'еше wə'дə дəрбаз дьбə, Балул жьна хwəр'а дьбежə тəндуре дадə, ле бəроша харьне дайнə сəр к'ӧлəке.

Меван тен, р'удьнен, эп'ешэ wə'дə дəрбаз дьбə, дьнhер'ьн, wəки Балул тьштəки хwə ченакə, нан-харьне найнə бəр wана.

Диса эп'ешə wə'дə дьсəкьньн, иди ч'ара wана те бьр'ине. Хəлифə дьбе'—Бьра, əw зə'ф р'азинə, wəки тə əм т'əглиф кьрьнə, ле əва 4—5 сəh'əтə əм данə р'уньштандьне, к'а эмəке тə?

Балул дьбе:—Бьра qасəке жи хwə т'əвдьн, мə данийə сəр тəндуре, дьк'элə?

Хəлифə дина хwə дьде, wəки р'асти тəндур дӧшхӧлə, ле т'ӧ харьн сəр тəндуре т'ӧнə.

Хəлифə дьбе:—Бьра, тӧ дьбежи, wəки харьн сəр тəндуре дьк'элə, к'ане тəндура тə wе вала дьшхӧлə?

Балул щаба бьре дьдә у дьбежә:

— К'ӧлфәта мьн харьн данйә сәр к'ӧләке, wәки бьк'әлә, qасәки жи хwә т'әвдьн, wе зутьрәке бьк'әлә. Хәлифә дәст хwәда дьбә мә'сьлә'те, wәки Балул әв листка һана сәба чь чекьрйә, ле бәр хwә надә у дьбежә:

— Бьра, qәт к'е дитйә, wәки мәрьв тәндуре дадә у харьне бьдә сәр к'ӧләке, wәки бьк'әлә?

Балул дьбе:—Бьре мьни ә'зиз, әз жи һәма һивйа ве пьрса тә бум, wәки харьн сәр к'ӧләке нак'әлә, ле мәрьв чаwа дькарә сәр 7—8 верста хwә агьр гәрмкә.

Ньһа бежьн кьрьна мьн тьштәки ә'щебмайинейә, йане кьрьна тә у дәwләти, wәки wә хwә нәһәqие гьртйә у дьбьнә сәбәбе бәхт у мьраза?

Wи чахи Хәлифә у дәwләти кьрьна хwә шәрм дькьн у дьбиньн, wәки wе нава т'әмамйа дьнеда бьбнә сосрәт, дәwләти qизьке дьдә хорт.

* * *

Р'ожәке хортәки р'еwи дьбә меване Балули занә. Әw у Балул һәвр'а qьсә дькьн, нане хwә дӧхӧн, һеса дьбьн, паше Балул дьбежә хорт, wәки әw һәр'ьн диwана Хәлифә хwәр'а һьнәки шәвбһерие бькьн, бен. Wәхте әwана жь мал дәрдьк'әвьн Балул хортр'а дьбежә:

— Хорто, тӧ ви wәлате мә нәнаси, wәхте әм дьчьн диwане, тӧ жер р'уньшти жор хәбәр нәди, щики ӧса р'унейн, wәки кәс тә жь щие тә р'анәкә, тьштәки һ'әга тә нәхwәзьн, тӧ нәди wана.

Wəxте əwана дьчьнə диwане, хорт ширэте Балул бир дькə, дьчə сəре диwанейи жоре р'удьни.

Пəй чуйна wанр'а гьрə-гьр һеди-һеди бəрəви диwане дьбьн.

К'е те, дьчə сəре жоре, хорте нəнас хwə бəрбь жере дьгрə у щи дьдə дəwлəтиед эле. Хорт һəр wəxтəке дина хwə дьде, wəки дəрк'əтйə бьнп'йа оде.

Балул дина хwə дьде, wəки хорт гöһдарйа wи нəкьр, чу сəре жоре р'уньшт, ле ньһа жи чуйə бьнп'иа оде, щие кö чарьха дехьн, р'уньштйə.

Wəxте бəлабуна оде зəбəша тиньн одəваниар'а. Жь сəре жоре йəк к'ерəке дьхазə, wəки пе зəбəш бöxwə, хорте нəнас к'ера хwə дəрдьхə у дьшинə сəре жоре.

Wəxте шиве дьхöн хьлаз дькьн, хортəки щаһьл к'ере дьбə хwəйи, wəки əва к'ера мьнə, һəла сəрда жи шəр'а давеже, wəки wəxте хəзна баве мьн дəрəвəкьрнə, əв к'ера жи пер'а бьрьнə.

Хорте бəлəнгаз сущлу дьбə, дьсəкьнə, ньзанə чь щаба wана бьдə.

Хəлифə ə'мьр дькə, wəки хорт бьгрьн у бавежнə һ'əбсе. Балул дьк'əвə орт'е у дьбежə, wəки хорт меване мьнə, əз һиви дькьм изна wи бьдьн əз иро бьвмə мале, сьбе сах у сьламəт диса биньм т'əсмили wəкьм.

Əw мəрие кö qəстика к'ере буйə хwəйи, дьсəкьнə у дьбежə, гəрə изна хорт нəдьн wəки Балулр'а һəр'ə чьмки Балуле wи ширəткə.

Балул сонд-сəлəwəте дöxwə, wəки т'ö хəбəрəке хортр'а нəбежə у wи ширəт нəкə.

Wəxте əwана дьчьнə мале, бəр тəндуре р'удьнин, шиве дьхöн, хьлаз дькьн, Балул дəсте xwə пьшта п'ьшике дьхə у дьбежə:

—П'ьшо, нə мьн тö ширəт кьри, тə чьма ширəта мьн нəкьрə сəре xwə у гьhишти ве дəрəще? Сьбе we гази тəкьн у we суда тə бькьн. Wəки тö бькарби жь wи шəр'и хьлазби, гəрəке тö awa бежи:

— Р'астə, əва к'ера мьн нинə, əва 10 салə, wəки əз ве к'ере нава щьмə'те дьгəр'иньм, чька к'е ве к'ере дьбə xwəйи, чьмки wəxте баве мьн кöштьн. əва к'ера жи сəр мəйт'е wи hиштьбун. Иро мьн дьжмьне xwə дитйə, е кö баве мьн кöштйə, əз жи hиви диwане дькьм, wəки щəзе wи бьднеда.

Сьбəтьре Балул хорт hьлдьдə дьбə т'əсмили Хəлифə дькə.

Wəxте суде чаwа Балул əw ширəт кьрйə, əw öса жи дьбежə у бь wи шур'əйи жь шəр'е нəhəq хьлаз дьбə.

* * *

Хортəки бе де у бав, бе qəwм у пьзмам həбйə. Wəxте əw мəзьн дьбə, те wəxте wи у зəwаще, əw дьчə щəм Балули занə, дьбеже:

— Кəке Балул, əз хортəки бь сəри xwəмə, т'ö бьра у пьзмамəки мьн т'öнə, əз мале хəлqеда мəзьн бумə, ле ньhа дьxwəзьм сəрибьм, бьзəwьщьм, тö чь шеwре дьди мьн?

Балул дьбе:—Лаwо, р'асти жи тö иди гьhиштий, wəx-

те тə у зəwащейə, йа дьне жи һ'эта нəзəwьщи, нькари бьби мал у һ'ал. Əз ви алида т'əне дькарьм тəр'а се тьшта бежьм:

— Һəрге qизə, əз заньм, һəрге жьнəбийə, тӧ зани, һəрге мербəрдайийə, дури мьн һəр'ə, һəспе мьне чьвта тəхə.

Хорт хеләке дӧшьрмиш дьбə, дьнһер'ə, wəки жь хəбəре wи тьштəки сəрwəхт нəбу, дьбе: «Ҡəке Балул, бьбахшинə, wəлə əз гьлие тə тьштəки сəрwəхт нəбум».

Балул дьбе: «Лаwо, тӧ чьма сəрwəхт нəбуйи, мьн гот, wəки qизə, əз заньм, йане дəрһəqа qизеда əз һəр шеwре дькарьм бьдмə тə, чьмки qизə хьшимə, тӧ чаwа бьхwəзи, тӧе ӧса жи т'əрбəтки, теки кьрасе хwə, бьби хwəи жьн-зар'а. Йа дьне мьн гот, wəки жьнəбийə, тӧ зани, чьмки əз дəрһəqа жьнəбийада т'ӧ шеwре нькарьм бьдмə тə. Жьнəби һəр фəна занə, щəм йəки дьне р'абуйə-р'уньштйə, т'əрбəткьрьна мəрнед ӧса һьнəки чəтьнə, илайи тӧ жи хорти, т'əзə дьзəwьщи. Зəwаща жьнəбиар'а дьбə р'ьнд ле бе, дьбə жи хьраб ле бə, бона wе йəке жи тӧ зани. Ле дəрһəqа жьна мербəрдайида мьн гот, кӧ дури мьн һəр'ə, һəспе мьне чьвта тəхə, чьмки əw жьна мере wе бəрдайə, qəйи qӧсурəкə wе һəйə. Йа кӧ мере хwəйи ə'wльнр'а йолə нəчуйə, чəтьн мере аг'риер'а йолə һəр'ə. Хорт бона ширəте Балулə к'ардар р'əзальхие дьдə у дьчə.

* * *

Wəxtəke ч'ə'ве мəрџки дешə, əw дьчə сəр чь h'əким у дохтьра т'ö р'а ль эша ч'ə'ве wи набə. Р'ожəке əw гази кöр'е хwə дькə, дьбеже:

— Лаwo, эша ван ч'ə'ва əз кöштьм, ща р'абə həр'ə щəм Балули занə, дəрhəqа эша ч'ə'ве мьн бежеда, чька qəт чь шеwре дьдə тə.

Ӄöр' р'адьбə дьчə мала Балул, дəрhəqа эша ч'ə'ве баве хwəда wир'а дьбежə у ле hиви дькə, wəки жер'а сальх-сульхе дəрманəки, йане h'əкимəки бьдə. Паши хəбəрдана хорт, Балул р'адьбə, дəсте хwə дьдə пьшта хwə у орт'а от'ахе дьчə-те. Хорт дина хwə дьдеда, wəки Балул шаба wи надə, əw п'оси-п'осидə р'адьбə, вəдгəр'ə те мале.

Бав жь кöр' пьрс дькə: «Лаwo, тö hати, гьди, qəт Балул чь гот?».

Ӄöр' hерс дьбə, дьбе:

— Ло нə Балулбə, нə жи шеwре wи. Wəхте əз чум, əwи əз р'ьнд qəбул кьрьм, мə хош-беш да həв, ле wəхте мьн дəрhəqа эша тəда готе, əwи qəт щаба мьн жи нəда, əз хеләке р'уньштьм, мьн кö дит əw хəбəр надə, əз р'абум hатьм.

Бав хəйсəте Балул р'ьнд заньбу, wəки əw гəлə гьлие хwə бь ə'ерфи дьбежə, бона we йəке жи əwи жь кöр' пьрси hьлбəт, wəки Балул хəбəр нəдьда, чь дькьр? Ӄöр' диса hерс дьбə у дьбежə:

— Чь дькьр, qәт тьштә жи нәдькьр, дәсте xwә дабу пьш xwә у орт'а от'ахе дьчу-дьhат.

Һәма wи чахи бав бәр дьле кöр'е xwәда те у дьбежә:

— Лаwo, Балул һәр тьшт тәр'а готйә, ле тә фә'м нәкьрйә. Әwи кö дәсте xwә дайә пьшт xwә у орт'а от'ахе чуйә-һатйә, бь ә'ерфи тәр'а готйә, кö әз т'ö щара дәсте xwә нәдмә ч'ә'ве xwә мьзнәдьм у дәзмале qьр'еж лс нәхьм, чьмки, мур'а дәста ч'ә'вар'а нә п'акә.

* * *

Балул гәләки дöшöрмиш дьбу, бәр xwә дьк'әт, wәки хәлифә һаqас зöлм у зоре дькә, дьбә әw хьрабиа wи бе пешиа wи жи.

Р'ожәке әw дьчә qәсабхане, дина xwә дьдеда, бьзьн шәржекьрьнә, п'ие wева дарда кьрьнә, ле ми п'ие wева.

Әw һәма вьра те сәр we фькьре, wәки хәлифә зöлм у зоре дькә, we чьма бе пешиа wи?

Бона we йәке жи әw дьбежә: «Ми п'ие xwә, бьзьн п'ие xwә, һәркәс дьчә сәр ә'мәле xwә.»

СӘРӘЩӘМ

QЬСЕ ШЬМӘ'ТЕ

Р'едактор—**Щасьме Щәлил**
Шькьлк'еш—**В. А. Кажойан**
Р'едакторе бәдәwәтие—**А. В. Гаспарйан**
Р'едакторе техникие—**О. С. П'аникйан**
Коректоре контрол—**Ләт'ифе Ә'мәр**

ВФ 07465 Т'әмбә 987. **Тираж 500**

Т'әслими нәширхане кьрьнә 13/I—1972.
Бона чапкьрьне һатйә qолкьрне 28/VIII 1972 с.
К'аг'аз № 2 70×108 1/32 Бәлге чапкьрьне 3,37 т.
Бәлге нәширәте. 3,4 т. QИМӘТ 10 к.

Нәшьрхана № 1, йа сәрwертийа сәнайа полиграфейә Комитеа пресаейә дәwләте, р'әх Совета министьред Р'еспублика Әрмәнистанейә Советиейә Сосиалистие.

Exemplaire n° 1

QИMƏT 10 к.